

**Olvasás,
szövegfeldolgozás,
önművelés**

Tartalom

<u>Olvasás, szövegfeldolgozás, önművelés</u>	1
<u>Tartalom</u>	2
<u>Mi az olvasás?</u>	4
<u>Mit jelent az olvasás tanulása, tanítása az első osztályban?</u>	4
<u>Az olvasás tanulása</u>	5
<u>Mit jelent a globális módszer szerinti olvasástanítás programunkban?</u>	5
<u>Mit jelent a szóképek megtanítása?</u>	6
<u>Hogyan tanítjuk a szóképeket?</u>	7
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	8
<u>A tanulásirányítás normái</u>	9
<u>Mit jelent a néma olvasás tanítása a szóképes programban?</u>	9
<u>Hogyan gyakoroltatjuk a néma olvasást a szóképes programban?</u>	9
<u>A tanulásirányítás normái</u>	10
<u>Mit jelent a hangos olvasás tanítása a szóképes programban?</u>	11
<u>Hogyan gyakoroltatjuk a hangos olvasást a szóképes programban?</u>	11
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	12
<u>A tanulásirányítás normái</u>	12
<u>Mit jelent a szóképek elemzése?</u>	12
<u>Hogyan tanítjuk a szóképek elemzését?</u>	12
<u>Toldalékos és az igekötős szavak olvastatása</u>	13
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	14
<u>A tanulásirányítás normái</u>	14
<u>Mit jelent a szintetikus módszer szerinti olvasástanítás programunkban?</u>	15
<u>Mit jelent a betűk megtanítása?</u>	15
<u>Hogyan tanítjuk a nyomtatott és írott kis- és nagybetűket?</u>	17
<u>A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód</u>	20
<u>A tanulásirányítás normái</u>	21
<u>Mit jelent a betűösszevonás?</u>	21
<u>Hogyan tanítjuk a betűk összevonását?</u>	21
<u>A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód</u>	22
<u>A tanulásirányítás normái</u>	23
<u>Mit jelent a néma olvasás gyakoroltatása?</u>	23
<u>Hogyan gyakoroltatjuk a néma olvasást?</u>	23
<u>A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód</u>	25
<u>A tanulásirányítás normái</u>	25
<u>Mit jelent a hangos olvasás gyakoroltatása?</u>	25
<u>Hogyan gyakoroltatjuk a hangos olvasást?</u>	26
<u>A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód</u>	26
<u>A tanulásirányítás normái</u>	26

<u>Az olvasás tempójának és pontosságának fokozása</u>	27
<u>Mit értünk első osztályban a néma olvasás tempójának és pontosságának fokozásán?</u>	27
<u>Mit jelent a szemmozgás fejlesztése?</u>	27
<u>Mit jelent az olvasásértés?</u>	27
<u>Hogyan fejlesztjük a szemmozgást és a jelfelismerést?</u>	28
<u>Mi a látószög?</u>	29
<u>Hogyan növeljük a látószöget?</u>	29
<u>Hogyan végeztetjük a hibakeresési gyakorlatokat?</u>	29
<u>Hogyan végeztetjük a jelkeresési gyakorlatokat?</u>	29
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	29
<u>A tanulásirányítás normái</u>	30
<u>Mit jelent az olvasástechnikai hibák megelőzése és javítása?</u>	30
<u>Mi a betűtévesztés?</u>	31
<u>Hogyan javítható a betűtévesztés?</u>	31
<u>Mi a betűkihagyás?</u>	31
<u>Hogyan javítható a betűkihagyás?</u>	31
<u>Mi az újrakezdés és a mást olvasás?</u>	32
<u>Hogyan javítható az újrakezdés és a mást olvasás?</u>	32
<u>A tanulásirányítás normái</u>	32
<u>Hogyan gyakoroltatjuk az olvasást az erre szerkesztett szavakon, szószerkezeteken, mondatokon, rövid szövegeken?</u>	32
<u>A tanulásirányítás normái</u>	32
<u>Az olvasás gyakoroltatása szövegeken</u>	33
<u>Mit jelent a felkészülés utáni hangos olvasás gyakoroltatása szövegeken?</u>	33
<u>Hogyan gyakoroltatjuk a felkészülés utáni hangos olvasást?</u>	33
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	33
<u>A tanulásirányítás normái</u>	34
<u>Mit jelent az ismeretterjesztő szövegek tanítása?</u>	34
<u>Hogyan tanítjuk az ismeretterjesztő szövegek elemzését?</u>	34
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	35
<u>A tanulásirányítás normái</u>	35
<u>Mi a didaktikus szöveg?</u>	36
<u>Mit jelent a didaktikus szövegek tanítása?</u>	36
<u>Hogyan tanítjuk a didaktikus szövegek feldolgozását?</u>	36
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	36
<u>A tanulásirányítás normái</u>	37
<u>Mi az információs szöveg?</u>	37
<u>Mit jelent az információs szövegek tanítása?</u>	37
<u>Hogyan olvastatjuk az információs szövegeket?</u>	38
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	39

<u>A tanulásirányítás normái</u>	39
<u>Mit jelent a viccek olvastatása az első osztályban?</u>	39
<u>Hogyan olvastatjuk a vicceket?</u>	39
<u>A tanulásirányítás normái</u>	39
<u>Mi az önművelés?</u>	40
<u>Mit jelent az önművelés tanítása az első osztályban?</u>	40
<u>Könyvtárhasználati ismeretek tanítása</u>	40
<u>Hogyan tanítjuk meg az ábécét?</u>	40
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	40
<u>A tanulásirányítás normái</u>	41
<u>Mit jelent a betűrendbe sorolás tanítása?</u>	41
<u>Hogyan tanítjuk?</u>	41
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	42
<u>A tanulásirányítás normái</u>	42
<u>Hogyan tanítjuk a gyermeklexikon használatát?</u>	42
<u>A tanulásirányítás normái</u>	43
<u>Hogyan tanítjuk a könyv- és sajtóismeretet?</u>	43
<u>A tanulásirányítás normái</u>	44
<u>Az iskolán kívüli önművelés tanítása</u>	45
<u>Mit értünk a helyi művelődési intézmények látogatásán?</u>	45
<u>Hogyan szervezzük meg az intézmények látogatását?</u>	45
<u>A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód</u>	45
<u>A tanulásirányítás normái</u>	46
<u>Mit jelent a rádió és televízió használatának tanítása első osztályban?</u>	46
<u>Hogyan szervezzük meg a beszélgetéseket?</u>	46
<u>A tanulásirányítás normái</u>	47

Mi az olvasás?

Az olvasás különböző írott nyelvi egységek dekódolása: a beszédhangokat jelölő betűk (betűsorok) beszédhangsorokká alakítása, és jelentésük megértése. Néma olvasás alkalmával – kommunikációs szempontból – az olvasó (a 2. személy) az író (az 1. személy) által megszerkesztett üzenetet „fejti meg”. Hangos olvasáskor az olvasó – ha van hallgatója – az 1. személy szerepét gyakorolja. Ha az olvasott mondat vagy szöveg nem a sajátja, akkor a szöveget előzetesen készítő alkotó és a befogadó közé mint közvetítő (interpretátor) lép.

Mit jelent az olvasás tanulása, tanítása az első osztályban?

Az olvasástanulás folyamata két, jól elkülönülő szakaszra osztható.

a) Az első szakasz a részleges betűmennyiség ismeretén alapuló, nem automatizálódott olvasás szakasza.

////////////////////////////////////
második szakasz a teljes betűkészlet ismeretén alapuló, automatizálódott olvasás szakasza, azaz az olvasási automatizmusok kialakításának szakasza.

Betűismereten a következőt értjük: a tanuló képes azonosítani a hallott vagy kiejtett hangot és az azt jelölő betűt.

Nem automatizálódott az olvasás addig, amíg a tanuló lassan, több újrakezdéssel olvas el egy szót, az olvasás során sok olvasástechnikai hibát (betűkihagyást, betűbetoldást, betűtévesztést, mást olvasást) vét.

Az olvasási automatizmusok kialakításával célunk az, hogy

- a gyerekek maximális pontosságra törekedve olvassanak, azaz úgy alakítsák beszédhangsorrá a betűsort, hogy közben ne vétsenek olvasástechnikai hibát;
- növekedjen az egy perc alatt elolvasott betűmennyiség száma, azaz fokozódjon az olvasás tempója;
- a tanulók értsék az olvasottakat mind a néma, mind a hangos olvasás során;
- hangos olvasás során az olvasás feleljen meg a helyes kiejtés normarendszerének.

Az olvasás tanulásához tantervünk tanítási programja a következő tevékenységeket határozza meg:

I. AZ OLVASÁS TANULÁSA

1. Szóképek megtanulása és olvasásuk gyakorlása

2. A betűk megtanulása és az olvasás gyakorlása

II. AZ OLVASÁS TEMPÓJÁNAK ÉS PONTOSSÁGÁNAK FOKOZÁSA

1. Írásvetítővel felvillantott jelek, betűk, szavak néma olvasása
2. A hangos olvasási hibák javítása

III. AZ OLVASÁS GYAKORLÁSA SZÖVEGEKEN

1. Felkészülés utáni hangos olvasás gyakorlása
2. A néma olvasás gyakorlása

A I. jelzetű tevékenység egyértelműen az olvasástanulás első szakaszára, a III. jelzetű pedig a második szakaszára utal. A II. jelzetű tevékenység az olvasástanulás első szakaszában a pontos betűfelismerést és betűösszevonást gyakoroltatja. Az olvasástanulás második szakaszában – az olvasás pontosságának megtartása mellett – az olvasás tempóját fejleszti, illetve az olvasástechnikai hibák rögzülését akadályozza meg.

Az olvasástanulás első szakaszában együttesen alkalmazzuk a globális és a szintetikus olvasástanítási módszert annak érdekében, hogy kihasználjuk mindkét módszer előnyeit. A globális metodika révén az olvasási kedv fokozását, szövegek korai hangos és néma olvasását valósítjuk meg. A szintetikus metodika révén pedig a korai írástanításra, az olvasás pontosságának fokozására, szókincsfejlesztésre és a nyelvtanítás előkészítésére nyílik lehetőségünk.

A két olvasástanítási módszert a tanulásirányítás szintjén rendezzük olvasástanítási stratégiává. Ez azt jelenti, hogy minden tanuló elvégzi mindkét módszer tevékenységeit a saját tanulási tempójában. A tanító pedig minden tanulóval a neki szükséges, az őt legjobban fejlesztő tevékenységeket (pl. szóképek elemzését, szószerkezetek hangos olvasását, betűk felismerését stb.) gyakoroltatja.

Az olvasástanulás második szakaszában aszerint minősíthető a gyerekek teljesítménye, hogy milyen nyelvhasználati szinten olvasnak (szó, szószerkezet, mondat vagy szöveg megértésére képesek-e). A már szöveg szinten olvasó tanulók esetében olvasástanításunk célja, hogy az érdeklődésüknek megfelelő, többféle szövegműfaj olvasására készítsük őket, és ezáltal olvasási képességüket akár a tanulás-önművelés, akár a szórakozás-kikapcsolódás érdekében működtessék.

Az olvasás tanulása

Mit jelent a globális módszer szerinti olvasástanítás programunkban?

A globális olvasástanítási módszer fő törekvése, hogy a tanulás kezdetétől fogva lehetővé tegye a tanulók olvasási élményét, az olvasottak megértését. E törekvésnek megfelelően a tanulók először szavak (szóképek) felismerését tanulják meg, és az e szavakból szerkesztett mondatok olvasását gyakorolják.

A módszer másik törekvése, hogy az olvasástanulás kezdetén valamennyi tanuló számára tanulási sikereket nyújtson. Ennek megfelelően a tanulók a szóképek tanulásának időszakában játékos elemzési feladatokat végeznek (szóképekben jelentéssel bíró szórészeket, azonos betűket keresnek; szóképek betűit, szavak hangjait számlálják meg). Ilyen előkészítés után – mintegy 70-100 szókép ismeretében – tanulják meg a betűket.

Programunk néhány ponton eltér a többi globális olvasástanítási módszertől:

1. Az olvasástanítás során nem egymás után, hanem egyszerre használjuk a globális és a szintetikus olvasástanítási módszert. A szóképek tanítása az 1. tanítási napon kezdődik, a 9 naptól a szintetikus módszer alkalmazásával betűket is tanítunk.
2. A tanulókkal nemcsak a tanult szóképekből szerkesztett mondatokat, hanem szószerkezeteket is olvastatunk a későbbi nyelvtanítás érdekében.
3. Globális olvasástanításunkat kiegészíti a helyesejtés tanítása, ezért tankönyvünkben jelöltük a hangos olvasás gyakorlására szánt szavak, szószerkezetek, mondatok fő- és mellékhangsúlyának helyét.

Tananyagunk az alábbi négy tevékenységet tartalmazza:

1. A szóképek megtanítása.
2. A néma olvasás gyakoroltatása a szóképes program alapján.
3. A hangos olvasás gyakoroltatása a szóképes program alapján.
4. A szóképek elemzésének megtanítása.

Valamennyi tevékenység tanításához felhasználhatók az alábbi taneszközök:

Tanári tárgyképek

Tanári szóképek

Tanulói szóképek

A *Szó és betű* című olvasókönyv *Éva és Feri olvasni tanul* című része.

Mit jelent a szóképek megtanítása?

Egy szókép megtanítása a nyomtatottan leírt szó (az ún. szókép) és az általa jelölt dolog grafikusán ábrázolt képe (az ún. tárgykép) közötti asszociációs kapcsolat kialakítását jelenti. Ez a kapcsolat a tárgykép elvonásával a szó optikai képe és jelentése közötti kapcsolattá válik, tehát a szóképek tárgyképek nélkül való felismerésének képessége alakul ki.

A tanulók a szóképtanítás során 90 szó (igék, főnevek, melléknevek, névutók, igekötők, kérdőszók) és 7 toldalék felismerését tanulják meg 17 (egyenként 4–7 szóképet tartalmazó) csoportban. Ezek a következők:

1. Éva, Feri, kisfiú, kislány, testvére;
2. szőke, barna, játszik, ír, a, ki?;
3. úrhajó, ceruza, autó, és*, -val;
4. építőkocka, jelzőlámpa, mellett, van, mi?, az;
5. íróasztal, üveg pohár, táska, ül, fekszik, iszik, mit csinál?, -ból, -n, -on*, -m;
6. anya, apa, újság, rádió, olvas, -t, -ot, ki-, be-;
7. oroszlán, bohóc, gyöngy, kezében, előtt, hol?;
8. nagypapa, nagymama, udvar, öntözőkanna, fa;
9. léggömb, virág, rajzol;
10. lyuk, golyó, könyv, gurít, én;
11. óra, nadrág, cipő, húz, fel-, le-;
12. ágy, papucs, alatt, piros, kék, zöld, milyen?;
13. pulóver, sapka, zseb, esernyő, szoknya;
14. mókus, őz, nyúl, tyúk, rá-, meg-;
15. iskola, zászló, megy, egy;
16. csónak, dinnye, eszik;
17. szánkó, hógolyó, hóember, gyúr.

A felsoroltakon kívül a gyerekek saját nevük és társaik nevének szóképét is megtanulják.

Hogyan tanítjuk a szóképeket?

A szóképek megtanítása az első tanítási napon kezdődik. Ekkor a tanulók saját névkártyájuk „olvasását” tanulják meg. (A megtanítás módjának leírását lásd később, *A szóbeli szövegalkotás tanítása* című fejezetben.)

A második tanítási naptól a tanulók szóképcsoportonként tanulják meg a szóképeket. Egy-egy szóképcsoport megtanításának folyamata a következő szakaszokban írható le:

1. egy-egy szóképcsoporthoz tartozó szóképek megismertetése;

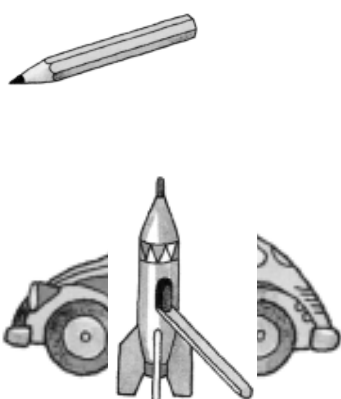
2. a szóképek felismerésének gyakoroltatása szóképek és tárgyképek segítségével.

Egy szóképcsoportot 5–10 perc alatt ismernek meg a gyerekek, majd a gyakorlás 4–5 tanítási órán át tart. (Megjegyezzük, hogy az alábbiakban az igék, főnevek, melléknevek, névelők, névutók, kötőszók és kérdőszók tanításával foglalkozunk. A toldalékok és az igekötők megtanításának módját később, a *Hogyan tanítjuk a szóképek elemzését?* című fejezetben írjuk le.)

A tanítás szakaszai:

1. A szóképek megismertetése az alábbi lépések szerint történhet:

A tanító mágneses táblán egymás alá helyezi a tárgyképeket és a megfelelő szóképeket. (Pl.: 3. szóképcsoport: űrhajó, ceruza, autó.)

- a) A tanulók megnevezik az első tárgyképet, a tanító elolvassa az alatta lévő szóképet. (Pl.: „Ide van írva a kép neve: űrhajó.”) Ezután az osztály együtt elolvassa a szót középhangerővel, helyes időtartammal, hanglejtéssel és hangsúllyal. A tanulók közül néhányan egyenként is olvasnak.
- b) A tanító a b) pontban leírt módon megnevezteti a többi tárgyképet, elolvassa és elolvastatja a hozzájuk tartozó szóképet.
- c) A gyerekek lehajtják a fejüket, a tanító pedig levesz a tábláról egy tárgyképet. A tanulók a b) pontban leírtak szerint elolvassák a szóképet.
- d) A tanító a d) lépéshez hasonlóan leveszi az összes tárgyképet, majd a tanulókkal gyakoroltatja a szóképek olvasását.
- e) A tanulók lehajtják a fejüket, a tanító pedig felcserél két szóképet. A tanulók most így olvassák el a szóképet.
- f) A tanító az f) ponthoz hasonlóan többször felcseréli a szóképeket, majd a tanulókkal elolvastatja azokat.

A névelők, a kérdőszók, a kötőszók szóképeihez nem tartozik tárgykép. E szavak tanításához az **és** kötőszó tanításával adunk mintát.

A tanítás lépései:

a) A tanító a mágnesen táblára helyezi a szóképet. Elolvassa, majd elolvastatja a gyerekekkel.

b) A szó beszédben betöltött szerepére mintát ad a már tanult szavak tárgyképeivel.

Pl.: Éva és Feri

és

kisfiú és kislány

;

és

- c) Megkéri a gyerekeket, ők is alkossanak hasonló szószerkezeteket az és szó alkalmazásával.
- d) A gyerekek megoldják az *Éva és Feri olvasni tanul* című tankönyvi rész 12. oldalán az 5. feladatot. A tanító úgy segítheti munkájukat, hogy ő a táblán lévő szót bontja betűkre.
2. A szóképek felismerésének gyakorlásához az *Éva és Feri olvasni tanul* című tankönyvi rész azon feladatai használhatók, ahol a szóképek felismerését tárgyképek segítik. (Pl.: 11. oldal 2. feladat, 12. oldal 3. feladat, 13. oldal 7. feladat.)

A tankönyv feladatait kezdetben a tanulók a pedagógus közvetlen irányításával közösen oldják meg. A közös feladatmegoldások során a gyerekek megismerik a különböző feladattípusokat, megtanulják a feladatok megoldási algoritmusát. Így később képessé válnak arra, hogy önállóan oldják meg a feladatokat, a tanítónak pedig lehetősége lesz a differenciált munka megszervezésére.

A szóképek felismerésének gyakorlását a tankönyvi feladatok mellett ilyen tanítói feladatokkal is segíthetjük:

„Szavakat fogok mondani. Keressétek meg, és mutassátok fel a megfelelő szókátyát!”

„Képeket fogok felmutatni. Minden egyes kép után emeljétek fel a megfelelő szókátyát!”

„Szóképeket mutatok. Olvassátok el! Keressétek meg és mutassátok fel a szóképeknek megfelelő tárgyképet!”

„Egyeztessétek a szóképeket a megfelelő tárgyképekkel!”

„Válasszátok ki az előttek lévő szókátyák közül az állatok (a tárgyak) nevét!”

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ Néhány tanuló önállóan is képes újabb szóképeket tanulni a falon elhelyezett szóképek és tárgyképek vagy a tankönyv feladatai alapján. Ők és az olvasni tudó gyerekek ne vegyenek részt a szóképek közös megismertetésében! Az önálló feladatok ellenőrzésekor azonban a tanító győződjön meg arról, hogy az egyes szavakat el tudják-e olvasni helyesejtéssel.
- Δ Azok a tanulók, akik a szóképeket kevés gyakorlással, könnyen megjegyzik, a szóképek megismerése után csak a tankönyv feladatait oldják meg.

Δ A szóképeket nehezen tanuló gyerekekkel a pedagógus tréningyszerűen végeztesse a szóképek felismerésének gyakorlását. (Erre különösen a toldalékok, a kérdő- és kötőszók, a névelők és a névutók esetében figyeljen.) A feladatok megoldása előtt ismételtesse át, gyakoroltassa azokat a szóképeket, amelyek felismerésére az adott feladat megoldásához szükségük van a gyerekeknek. Ügyeljen arra, hogy egy-egy feladatmegoldás során a gyerekeknek 4–6 szóképnél ne kelljen többet felismerniük.

A tanulásirányítás normái

- A tanulók névkártyáit a tanító készítse el: 6×10–15 cm-es kartonlapokra írja fel a tanulók nevét nyomtatott kisbetűkkel.
- A tanári tárgyképeket és szóképeket a tanító szóképcsoportonként helyezze el az osztályterem falán az első tanítási napon.
- A tanulói szóképek közül csak azokat vágják ki a tanulók, amelyeket már tanultak. A szóképeket szóképcsoportonként borítékban vagy műanyag szóképtartóban őrizték.
- A tanító ne magyarázza a feltételezhetően ismert jelentésű szavakat, ne végezzen képelemzést! Elég, ha a tárgyképet megnevezi, és a szóképet elolvassa.
- A tanító a helyes hangsúllyal, időtartammal, hanglejtéssel, ritmussal történő olvasást követelje meg a tanulóktól. A helyesejtési hibákat mintaadással javítsa.
- A feladatmegoldásokat mindig, minden tanuló esetében ellenőrzésnek, hibajavításnak kell követnie. A tanító minél hamarabb igyekezzen rászoktatni a gyerekeket az önálló hibajavításra.

Mit jelent a néma olvasás tanítása a szóképes programban?

Néma olvasási feladatok esetében a szóképek felismerését már nem segítik a tárgyképek. E feladatok szavak, szószerkezetek, mondatok, szövegek megértését fejlesztik. A néma olvasás gyakoroltatásának *feltétele*, hogy a tanulók biztosan, legfeljebb 3–5 másodperc alatt felismerjék a szóképeket.

Hogyan gyakoroltatjuk a néma olvasást a szóképes programban?

Az alábbiakban a *Szó és betű* című munkáltató tankönyv *Éva és Feri olvasni tanul* című globális programot tartalmazó részének egyes feladataira hivatkozva bemutatjuk a gyakorlásra alkalmas feladattípusokat.

Feladattípusok:

1. *Rajzolás* szavak (pl.: 18. oldal 5. feladat), szó szerkezetek (pl.: 49. oldal 9. feladat) és mondatok (15. oldal 13. feladat) alapján.

Minden tanuló által kedvelt, könnyen megoldható feladattípus. Ezek az érdekes, hosszú válaszadási időt igénylő feladatok alkalmasak arra is, hogy a tanító az önálló munkához szükséges magatartást is gyakoroltassa.

A szó szerkezetek és a mondatok rajzzal történő ábrázolásánál gyakran előfordul, hogy a gyerekek külön-külön ábrázolják a szó szerkezetet, a mondatot alkotó szavak jelentését: pl.: zöld ceruza

A kislány ír.

A tanítónak tudatosítania kell, hogy a szó szerkezeteket, a mondatokat alkotó szavak együtt „jelentenek” valamit. Ezt ilyen feladattal segítheti:

Készítse el írásvetítőre a következő fóliát:

kék
ceruza

piros

kék ceruza

piros ceruza

Kérje meg a gyerekeket kössék össze a szavakat és a szószerkezeteket a megfelelő képekkel.

2. *Rajzkiegészítés* mondatok alapján (pl.: 8. oldal 4. feladat, 19. oldal 10. feladat)

A feladatokban szereplő szóképek előzetes gyakorlása után a leglassabban haladó tanulók is képesek önállóan megoldani. Ezek a feladatok is alkalmasak az önálló munkához szükséges magatartás gyakorlására.

3. *Szóképválogatás* szóhalmazból (pl.: 12. oldal 4. feladat, 19. oldal 8. feladat)

Ebben a feladattípusban adott, nem fogalomba sorolható szóképeket kell keresniük a tanulóknak (pl.: jármű, élőlény, tárgy). A feladatvégzés előtt a tanító győződjön meg arról, hogy a gyerekek ismerik-e az utasításban szereplő fogalmakat. Ha nem ismerik, adjon szómagyarázatot.

4. *Mondatkiegészítés* (pl.: 8. oldal 5. feladat, 26. oldal 13. feladat)

5. *Mondatok igazságértékének* megállapítása (pl.: 64. oldal 16. feladat)

6. *Kérdésre válaszoló szó aláhúzása* (pl.: 78. oldal 7. feladat)

Az utolsó három feladattípus feladatai a lassan haladó tanulók számára nehezek. Ők a feladatokat tanítói segítséggel, irányítással oldják meg.

A tanulásirányítás normái

A néma olvasás gyakorlása egy-egy új, valamint már tanult szóképcsoportok gyakorlását is jelenti. Ezért az óra elején, különösen a lassan haladó tanulók esetében, célszerű meggyőződni arról, hogy a tanulók biztosan felismerik-e a feladatok megoldásához szükséges szóképeket. A szóképeket legkevésbé ismerő tanulókkal a tanító akár minden néma olvasási feladat megoldása előtt gyakoroltassa a szóképek felismerését.

A tanító egyszerre 2–3 feladatot adjon egy-egy tanulócsoporthoz.

Az önálló tanulásra képes gyerekek saját tempójuk szerint haladva oldják meg a tankönyvi feladatokat. (Egy-egy órán kb. 10 percig.)

A tanító – természetesen – ezeknek a tanulóknak a munkáját is ellenőrizze, javítsa vagy javíttassa.

Mit jelent a hangos olvasás tanítása a szóképes programban?

A szóképes program lehetővé teszi, hogy a tanulók már az első félév során gyakorolják a helyesejtési normákhoz igazodó hangos olvasást. A megtanult szóképekből ugyanis szószerkezetek, mondatok, szövegek állíthatók össze, s e nyelvi egységek hangos olvasásakor mód nyílik a helyes időtartam, a hangsúly, továbbá (mondatok és szövegek esetén) a hanglejtés gyakorlására. A hangos olvasás tehát *kiegészíthető* a helyesejtés gyakorlásával. A hangos olvasás tanításának *feltétele*, hogy a tanulók a szószerkezeteket, mondatokat, szövegeket tudják némán elolvasni és megérteni.

Hogyan gyakoroltatjuk a hangos olvasást a szóképes programban?

A különböző nyelvi egységes hangos olvasását igénylő feladatok az alábbiak szerint következnek az *Éva és Feri olvasni tanul* című tankönyvi fejezetben: szóoszlopok, szósorok és rövid (2–3 szóból álló) mondatok az 1., szószerkezetek és hosszú (4–7 szóból álló) mondatok a 3. szóképcsoport gyakorlásakor jelennek meg. Kérdő mondatok a 2. szóképcsoport gyakorlása során fordulnak elő először. A tankönyv a hangsúlyjelet a 3. szóképcsoport gyakorlásakor vezeti be.

A továbbiakban először a hangos olvasás gyakorlásának megszervezésével kapcsolatos javaslatainkat írjuk le, majd az időtartam, a hangsúly, hanglejtés gyakoroltatásának módjáról szólunk.

1. *A hangos olvasás szervezése*

A pedagógus egyszerre 5–6 gyerekekkel gyakoroljon! Adjon nekik 2–3 perces felkészülési időt, hogy a kijelölt szavakat, mondatokat vagy szövegeket legalább kétszer némán elolvashassák. Ezt kövesse az egyénekenkénti hangos olvasás.

2. *Az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés gyakorlása*

a) A szóképek hangos olvasása során a gyerekeknek mindenkor pontosan kell ejteniük az időtartamot. Hibázás esetén a tanító adjon mintát, majd utánmondással többször ismételjék meg a szavakat a gyerekek egyénekenként. Mondat vagy szöveg olvasása közben a hibás időtartamot a pedagógus akkor javíttassa, ha a tanuló a mondat végére ér.

b) A hangsúly tanítása két szakaszban írható le:

1. a hangsúly jelölési módjának megtanítása;
2. különböző nyelvi egységek olvasása az előzetesen jelölt hangsúlynak megfelelően.

A tanítás szakaszai:

1. a) A tanító szószerkezeteket ír a táblára (pl.: *Éva és Feri olvasni tanul* 15. oldal 14. feladat), majd helyes hangsúllyal elolvassa azokat.
 - b) Megnevezi a jeleket (= főhangsúly jele, – mellékhangsúly jele), és közli, hogy a két fekvő egyenessel aláhúzott szótagot nagyobb nyomatékkaal, azaz nagyobb hangerővel kell ejteni.
 - c) Újra bemutatja a szószerkezetek helyes ejtését, majd több tanulóval egyenként gyakoroltatja.
2. A második szakaszban a gyakorlás során a tanulók a tankönyv feladatait oldják meg (pl.: 20. oldal 11. feladat, 38. oldal 15. feladat, 57. oldal 17. feladat), de a táblára írt és hangsúlyjelekkel ellátott szószerkezetek, mondatok és szövegek olvasásával is gyakorolják a helyes hangsúlyozást.
46257228. A kijelentő és kérdő mondatok helyes hanglejtéssel történő olvasását a pedagógus akkor mutassa be, amikor a tanulóknak az adott típusú mondatfajtaát először kell olvasniuk. (Ugyanis ekkor jelenik meg először a mondatvégi írásjel.) Nevezze meg, hogy a kérdőjel és pont írásjelek, amelyek lezárják a mondatokat! Ezután mutassa be, miként ereszkedik a hanglejtés, ha a mondat végén pont van, ill. miként változik, ha kérdőjel áll ott. A pedagógus minden esetben mintaadással (és ne magyarázattal) javíttassa a mondatok hanglejtését. Különösen figyeljen a kérdőszót tartalmazó kérdő mondat javítására, ha a gyerekek nem ereszkedő, hanem ereszkedő-szökő hanglejtéssel olvassák azt.

A lehetséges tanulótipusok, és a velük való bánásmód

- Δ A leglassabban haladó tanulókkal mindaddig nem kell szövegek hangos olvasását gyakoroltatni, míg azokat nem képesek némán elolvasni és megérteni. Velük a hangos olvasást rövid (3–4 szavas) mondatok olvastatásával gyakoroltassa a pedagógus.

A tanulásirányítás normái

- A helyesejtési hibákat a tanító mindig mintaadással javítsa! A mintaadás mellett az időtartam, a hangsúly és a hanglejtés hibát meg is nevezheti. (Pl.: „A hóember szó olvasásakor időtartam hibát vétettél: röviden ejtetted az ó hangot. Figyeld meg, hogyan kell helyesen ejteni a szót! Ismételd meg te is!”)
- Legalább minden második órán valamennyi tanuló olvasson hangosan. (Ha másképp nem, valamelyik néma olvasási feladat megoldásának felolvasásával.)
- A hangos olvasás gyakorlását egy-egy tanulócsopord egy órán legfeljebb 7–8 percig végezze.

Mit jelent a szóképek elemzése?

A szóképek elemzése játékos, a felfedezés élményét biztosító tanulói tevékenység, amelynek célja programunkban, hogy előkészítse és segítse a szintetikus módszerrel történő betűtanulást.

Hogyan tanítjuk a szóképek elemzését?

Az alábbiakban az *Éva és Feri olvasni tanul* című munkáltató tankönyvre hivatkozva bemutatjuk a szóképek elemzésére alkalmas feladattípusokat.

Betűtanítást segítő feladatok:

1. *Szókép betűinek megszámlálása* (pl.: 5. oldal 1. feladat).

A tanítás lépései:

- a) A tanító a táblán mintát ad a feladatmegoldásra: minden betű alá egy rövid álló egyenest, az alá pedig egy kört rajzol. (A kétjegyű betűket egy betűnek kell számolni. A tankönyvben ezt félkör jelöli, ezt a jelölést használja a pedagógus is.)
 - b) A tanító megszámolatja a tanulókkal a betűket.
 - c) Megkeresteti és kiszínezteti a táblán az ismert betűk helyén álló köröket.
 - d) A tanulók a könyvükben megoldják a feladatot.
2. *Szó hangjainak megszámlálása*. A pedagógus minden „betűszámolásos” feladatot egészítsen ki a hangok megszámlálásával is.

Szavak szórészekre bontása:

1. *Szavak szétválasztása* (pl.: 13. oldal 8. feladat). A gyerekeknek szóköz nélkül leírt szavakat álló egyenesekkel kell szétválasztaniuk. A tanulók csak akkor tudják megoldani az ilyen típusú feladatokat, ha szóképek felismerésében biztosak. Előfordulhat, hogy néhányan nemcsak a szóképek határát jelzik, hanem az egyes szóképeket tovább bontják (pl.: ceruza/ír/úr/ha/jó). Ezeket a megoldásokat is fogadja el a tanító.
2. *Kép nevének keresése szóképben* (pl.: 21. oldal 14. feladat). Alapos előkészítés után a gyerekek önállóan is meg tudják oldani. Az előkészítés során a tanító hangosan olvastassa el a szóképeket, és neveztesse meg a képet.
3. *Azonos szórész keresése szóképben*. A feladatmegoldás lépéseire a tankönyv 15. oldalának 15., 16. és 16. oldalának 17. feladatával adunk mintát.
 - a) A tanulók olvassák el az egymás alá írt szóképeket. Hasonlítsák össze ezeket, majd karikázzák be az azonos szórészt. (15. oldal 15. feladat)
 - b) A gyerekek olvassák el a leválasztott szórészt. Karikák rajzolásával bontsák betűkre. (15. oldal 16. feladat)
 - c) Az új szóval alkossanak a gyerekek mondatokat, szószerkezeteket. Majd hangos olvasással is gyakorolják ezt. (16. oldal 17. feladat)

2. *Szó keresése szóképben* (pl.: 13. oldal 9. feladat). E feladat megoldása során a gyerekek először tulajdonképpen egy formaazonosítási feladatot végeznek el. Majd az ismert szóképek többszöri hangos olvasása után megpróbálják megfejteni, „elolvasni” mi lehet a kiemelt szó rész.

Toldalékos és az igekötős szavak olvastatása

1. *A toldalékok tanításának* lépéseit a tankönyv 14–15. oldalán található 10., 11., 12., 13., 14. feladatokra hivatkozva írjuk le.

a) A tanulók önálló szóképelemzési feladatot végeznek anélkül, hogy a toldalékos szavakat el tudnák olvasni. Az egymás alá írt szótót és annak toldalékos alakját összehasonlítják. Ezután leválasztják a toldalékot az esetleges kötőhanggal együtt. Ha a szótó utolsó hangja (betűje) a toldalékos alakban módosult, ezt is jelölik. (14. oldal 10. feladat)

ceruza	Éva	úrhajó
ceruzával	Évával	úrhajóval

b) A tanító a táblára helyezi a leválasztott toldalék szóképét. Elolvassa, majd a gyerekekkel is elolvastatja azt.

c) Ezután a toldalék felismerésének gyakorlása következik. A tanító a toldalékot ismert szóképekhez illeszti, a gyerekekkel elolvastatja, majd mondatokat alkot a toldalékos szavakkal. A közös gyakorlás után a tanulók a tankönyv feladatát oldják meg. (14. oldal 11. feladat)

d) A tanulók a tankönyvi feladatok megoldásával gyakorolják a toldalékos szavak néma és hangos olvasását szószerkezetekben (15. oldal 14. feladat), mondatokban (14. oldal 12. feladat, 15. oldal 13. feladat).

1. *Az igekötők tanításának* lépéseit a tankönyv 33. oldalának 13–14. feladatára hivatkozva írjuk le.

a) A tanító értelmezi az igekötő szóképe melletti ábrát. (Pl.: „Figyeljétek meg a nyilat! A nyíl a négyzetből kifelé mutat.”)

b) A tanító elolvassa az igekötő szóképét.

c) A tanulók a tankönyvükben a kép alatt lévő szóban megkeresik és bekarikázzák az igekötőt (kiül). Ezután elolvassák a bekarikázott szót, majd a teljes igekötős igét.

d) A gyerekek a kép alapján mondatokat alkotnak az igekötős szóval. (Pl.: „A nagymama kiül a padra pihenni.”)

e) A tanulók az általuk alkotott mondat alapján rajzolással kiegészítik a képet.

f) Hasonló módon történik a másik igekötő megtanítása is.

g) A gyerekek a megismert igekötők felismerését és olvasását különböző igékhez kapcsolva gyakorolják (33. oldal 14. feladat). Az elolvasott igekötős igékkel mondatokat is alkotnak.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ Az önálló tanulásra képes gyerekek valamennyi, a fentiekben bemutatott feladattípust végezzék el a tankönyvben. Az elemzéssel nyert új szavakat felhasználva a tanulók maguk is rakjanak ki új összetett szavakat, szószerkezeteket, mondatokat.
- △ A lassan haladó tanulók a tanító közvetlen irányításával oldják meg az elemzési feladatokat. Ne csak bekarikázással emeljenek ki szavakat; szét is vághatják a tanítói vagy tanulói szóképeket.

A tanulásirányítás normái

- Ha a tanulók rákérdeznek a kétjegyű betűk jelölésének okára, a tanító rövid, szakszerű választ adjon, de a tény tudomásulvétele után ne magyarázza a jelenséget! Egy lehetséges magyarázat: „Ez egy kétjegyű betű. Egy hangot jelöl. Elolvasom sorban a szó valamennyi betűjét. Figyeljétek meg, hogy ennek a betűnek az olvasásakor is csak egy hangot ejtek!”
- Szavak hangokra bontásakor a tanulók helyes időtartammal és halkán ejtsék a magánhangzókat.
- A pedagógus ügyeljen a betű és a hang fogalmak helyes használatára.
- Az elemzéssel leválasztott szavak olvasását a tanítónak az általa szerkesztett mondatokon kell gyakoroltatnia.

Mit jelent a szintetikus módszer szerinti olvasástanítás programunkban?

A szintetikus módszer szerint – mint köztudott – olvasástanítás első lépése a betű és a hang, valamint a beszédmozgás közötti asszociációs kapcsolat kialakítása, azaz a betűtanítás. A betűtanítást általában hangtanítás előzi meg. Az újabb betűk tanítása közben megkezdődik az ismert (magánhangzókat és mássalhangzókat jelölő) betűk összeolvasásának, összevonásának tanítása. Ekkor a tanulók szótagokat, illetve rövid (2 betűs) szavakat olvasnak. A betűösszevonás begyakorlása után kerül sor a szavak, mondatok, szövegek néma és hangos olvasására.

Programunk szintetikus olvasástanítási módszerének jellemzői:

1. A betűtanítás a 9. tanítási napon kezdődik.

2. A betűtanítást nem előzi meg, de kiegészíti a hangtanítás. A betűtanítás, kiegészítő hangtanítás a konkrét, egyes betűkhöz tartozó hangok ejtéséhez szükséges artikulációs mozgás megtanulását jelenti.
3. A kis- és nagybetűpárok tanítása együtt (egy időben) történik.
4. Együtt (egymás után) tanítjuk, megtanulásuk után azonnal differenciáljuk hosszú és a rövid magánhangzópárokat. Az együttes tanítással a hasonlóságot, az azonnali differenciálással a két betű közötti különbséget tudatosítjuk. Ezt a tanítási módot a tréningszerűen végzett helyesejtési gyakorlatokkal (időtartam-gyakorlatok) erősítjük meg és egészítjük ki.
5. A betűösszevonás módját nem gyakoroltatjuk közösen minden tanulóval. Többszöri gyakorlást csak olyan gyerekek számára szervezünk, akik a betűösszevonás módját önállóan vagy néhány tanítói minta segítségével nem tudják megtanulni.
6. A tanulókkal sohasem olvastatunk szótagokat, a betűösszevonást csak jelentéssel bíró szavakon gyakoroltatjuk.
7. A hangos olvasást – csak a némán már előre elolvasott – szavakon, szó szerkezeteken, mondatokon, szövegeken gyakoroltatjuk.

A szintetikus módszer szerinti olvasástanításon belül programunk tantervi anyaga a következő tevékenységeket tartalmazza:

- Az írott és nyomtatott kis- és nagybetűk tanítása
- A betűösszevonás tanítása
- A néma olvasás gyakorlása
- A hangos olvasás gyakorlása

Mit jelent a betűk megtanítása?

A betűtanítás egy hármas asszociációs kapcsolat kialakítását jelenti a betű vizuális emlékképe, a betűhöz tartozó hang akusztikai emlékképe és a beszédhang artikulációs emlékképe között. Eredményeképpen a tanulóban a betű látott képe, valamint a hallott és ejtett hang kölcsönösen felidéznek egymást. A betűtanítás a betű és a hang felismerése mellett magába foglalja a betűk és a hangok megkülönböztetésének (differenciálásának) képességét is.

A tanulók az első osztályban a teljes magyar ábécét, valamint a latin ábécéből a q, x, y, w betűk nyomtatott és írott kis és nagy alakját tanulják meg.

A betűtanítás sorrendje:

a, i, í, o, ó, m, t, v, s, e, p, u, ú, l, c, á, k, f, ö, ő, cs, é, b, n, z, ty, ü, ú, r, ny, g, sz, h, ly, d, gy, zs, j, dz, dzs, q, w, x, y.

A betűk tanításának ezt a sorrendjét az indokolja, hogy a hátrányos helyzetű, lemaradó, tanulási nehézséggel küzdő tanulóknál gyakori és makacs, nehezen korrigálható betűtévesztések alakulhatnak ki. Ezek a gyerekek nem, vagy alig képesek az optikailag, a fonetikailag, illetve mindkét szempontból hasonló betűk differenciálására. A szakirodalom ezt a tünetet Ranschburg-féle homogén gátlásnak nevezi. A homogén gátlás kialakulásának megelőzése érdekében:

- az egymáshoz hasonló betűket (pl.: n–h, v–f, b–d) távol tanítjuk egymástól;
 - egy-egy új betű megtanításakor átmenetileg elhagyjuk azokat a régi betűket, amelyek az újhoz hasonlítanak;
 - az egymáshoz hasonló betűket tudatosan egymás mellett gyakoroltatjuk, differenciáljuk. (Ehhez adnak segítséget a *Szó és betű* című tankönyv *Betűről betűre* fejezetének □ piktogrammal jelölt lapjain található feladatsorok.)
- A betűtanítási sorrend kialakításában a következő táblázatok adtak segítséget:

1. táblázat

Ejtésbeli tévesztések	Írásbeli tévesztések	Hosszú–rövid tévesztések
ő–ü	a–o	o–ó
ü–ú	á–ó	ö–ő
ő–ó		u–ú
ó–ú		ü–ű
e–é		i–í
e–a		
é–i		
e–i		
a–á		
e–á		
esetleg:		
ó–ü		
ő–ú		

2. táblázat

Optikai hasonlóságon alapuló tévesztések	Akusztikus hasonlóságon alapuló tévesztések			Optikai és akusztikus hasonlóságon alapuló tévesztések	Írásbeli tévesztések
	Zöngés-zöngétlen párok	Palatálisált formák	Egyéb fonetikai hasonlóságok		
t-f	v-f	n-ny	r-l	b-d	b-l
t-j	g-k	d-gy	s-sz	m-n	b-h
h-n	b-p	t-ty	zs-z	zs-sz	l-h
k-v	z-sz	ny-j	zs-cs		l-k
v-r	zs-s	gy-j	cs-c		l-f
d-p	gy-ty	ty-j	cs-s		u-v
u-n	d-t	ty-ny	cs-t		
		ty-j	c-sz		
		ny-ly	c-t		
		gy-ny	f-sz		
			d-n		
			t-n		
			l-n		
			j-n		
			t-k		
			d-g		
			ty-cs		

(Meixner Ildikó: Útmutató az olvasó- és feladatlapok használatához. Bp., Tankönyvkiadó. 1983.)

Hogyan tanítjuk a nyomtatott és írott kis- és nagybetűket?

A betűk megtanításához a betűtanulási modelleket, a *Szó és betű* című tankönyv *Betűről betűre* című részét és az *Olvasástanulás I.* transzparencsorozatot használhatja a tanító.

A betűtanítás három szakaszra bontható:

1. Betűmodell-olvasás

2. Hangtanítás
3. Betű- és hangfelismerés gyakorlása

A tanítás szakaszai:

1. *A betűmodell olvasásának lépései:*

- a) A tanító megnevezi vagy a tanulókkal megnevezteti a modellen szereplő tárgyképet. (Pl. az **a** betű modellje: autó.)
- b) Rámutat a nyomtatottan leírt szóra, és a helyesejtési normáknak megfelelően elolvassa, majd a tanulókkal elolvastatja. („Ide van írva a kép neve: autó. Olvassátok el ti is!”)
- c) A tanító elolvassa a szó első betűjét, majd rámutat, megnevezi és elolvassa a kiemelt nyomtatott kisbetűt. Ezután a tanulókkal is elolvastatja. („Elolvasom a szó első betűjét: **a**. Ide van írva a kis nyomtatott **a** betű. Elolvasom: **a** Olvassátok el ti is!”)
- d) A tanító rámutat, megnevezi és elolvassa a kiemelt nyomtatott nagybetűt, majd a tanulókkal is elolvastatja. („Ide van írva a nagy nyomtatott **A** betű. Elolvasom: **A**. Olvassátok el ti is!”)
- e) A tanító újra elolvassa a szót, majd az alatta lévő kiemelt betűket, ügyelve a helyes időtartamra. A tanulókkal is elolvastatja a szót és a kiemelt betűket.
- f) Ugyanezek a lépések ismétlődnek a betűmodell írott betűs oldalán is. Többszöri közös betűmodell-olvasás után a tanulók megtanulják a modellolvasás technikáját. Ez azért hasznos, mert ha feladathelyzetben a gyerekek nem tudják felidézni a betűt, a betűhöz tartozó hangsort, a modellek, a modellek tárgyképei segítséget adnak ehhez. Néhány tanuló arra is képessé válik, hogy a modellek olvasásával önállóan tanuljon meg új betűket.

2. A hangtanítás lépései:

- a) A betűmodell elolvasása után a pedagógus újra ejti a hangot. Ez a hangejtés eltúlzott artikulációval történjen, mert az a cél, hogy a tanulók megfigyelhessék a hanghoz tartozó beszédmozgást. (Pl. az ajkak formáját, az alsó és a felső fogsor állását, egymáshoz viszonyított helyzetét, a nyelv állását, illetve a nyelv szájpadráshoz és fogsorhoz viszonyított helyzetét.)
- b) A tanító mintaadása után a gyerekek – tükrök segítségével – saját artikulációs mozgásukat figyeljék meg. A tanító a beszédmozgás megfigyeltetéséhez ilyen szempontokat adhat:
Pl.: „Az **a** hangot ejtem. Figyeljétek meg, hogy az **a** ejtése során kerekítem-e vagy széthúzom-e az ajkaimat!”
„A **p** hangot ejtem. Figyeljétek meg, hogy a hang ejtése során felpattannak-e vagy zárva maradnak-e az ajkaim!”

„Ejtsétek a **c** hangot! Figyeljétek meg a felső és az alsó fogsorotokat! Összezárjátok? Kis távolság van a két fogsorotok között?”

„Ejtsétek a **l** hangot! Érzékelitek-e, hogy a hang ejtésekor a nyelvetek a szájpadhoz simul?”

Itt történik a zöngéesség, zöngétlenség megfigyeltetése is:

Pl.: „Tegyétek a torkotokra a kezeteiket! Ejtsétek a **v** hangot! Mit éreztek? Most a **f** hangot ejtsétek! Mit éreztek?”

c) Az artikulációs mozgás megfigyelése, megfigyeltetése után végeztesen szógyűjtést a pedagógus. A gyerekek olyan szavakat keressenek, amelyekben szerepel a tanult betűnek megfelelő hang.

3. A betű és hangfelismerés gyakorlásához a *Szó és betű* című tankönyv *Betűről betűre* című része használható. Az alábbiakban bemutatjuk a tankönyvi feladatokat, illetve az azokat megelőző, kiegészítő tanítói feladatokat.

Tankönyvi feladatok:

1. *Képek nevének hangokra bontása*

2. *Adott hang keresése képek nevében*

Ez a két feladattípus egy feladaton belül szerepel. (pl.: 97. oldal 1. feladat)

A feladatmegoldást az alábbi lépések szerint irányíthatja a pedagógus:

a) A tanító a feladatban szereplő valamennyi képet megnevezteti a gyerekekkel. (Ha a gyerekek nem ismerik a képek nevét, a pedagógus nevezi meg azokat.)

b) A gyerekek szószerkezeteket, mondatokat alkotnak a szavak segítségével.

c) A tanító újra megnevezteti az első képet, majd hangokra bontatja a szót. („Bontsuk hangokra a kép nevét! A hangok számát az ujjaitokon jelezzétek!”)

d) A tanulók a kép alatti vonalon körökkel is jelzik a hangok számát.

e) A pedagógus megfigyelteti az adott hang helyét. („Ejtsétek újra a szó hangjait! Figyeljétek meg, hányadiknak hallatszik az **a** hang!”) A hang helyének meghatározását a tanító segítheti úgy, hogy a hang helyét jelölő újra egy ujjbábot tesz.

f) A gyerekek a tankönyvükben kiszínezik azt a kört, amelyik az **a** hang helyén áll.

g) Ugyanezek a lépések ismétlődnek a többi kép elemzésénél is.

3. *Különböző időtartamú hangok keresése képek nevében* (pl.: 100. oldal 3. feladat, 107. oldal 4. feladat)

A feladatmegoldás irányítására a 107. oldal 4. feladata alapján adunk mintát:

a) A tanító valamennyi képet megnevezi. A megnevezés során kissé eltúlozva ejti a hosszú mássalhangzót.

- b) A tanító magyarázatot ad a jelölésre: „A rövid t hangot egy t betű jelöli, a hosszú t hangot két t betű: tt jelöli. Mutassátok meg a könyvetekben a rövid (a hosszú) t hangot jelölő betűt!”
- c) A tanító újra ejti (eltúlzott artikulációval) az első kép nevét. „Figyeljétek meg, hosszan vagy röviden ejtem-e a t hangot (lottó)!”
- d) A pedagógus a gyerekekkel is kiejteti a kép nevét, majd megkéri őket arra, hogy a képet kössék össze a megfelelő betűvel.
- e) A többi kép esetében a c) és a d) pontban leírt lépéseket ismételi meg.

4. Szógyűjtés, rajzkészítés adott hanggal (pl.: 104. oldal 3. feladat)

Az adott hanggal történő szógyűjtés néhány tanuló számára nehéz feladat lehet. E gyerekek munkáját úgy segítheti a tanító, ha az írásvetítőre (táblára) képeket tesz. A képek között legyenek olyanok, amelyek nevében szerepel és olyanok is, amelyekben nem szerepel a keresett hang. Így a gyerekeknek nem szógyűjtési, hanem szóválogatási feladatot kell végezniük.

(Itt hívjuk fel a tanítók figyelmét arra, hogy a gyerekeknek az olvasókönyv mellett szükségük lesz egy füzetre is. A rajzos választást igénylő feladatoknál ebben a füzetben kell a tanulóknak dolgozniuk. Javasoljuk, hogy az olvasásfüzet egy sima lapos füzet legyen. A füzet rendezettsége érdekében a rajzok helyét, méretét a pedagógus előre megrajzolt keretekkel jelezze. A füzet használatára a feladatok utasítása után található piktogram () hívja fel a gyerekek figyelmét.)

5. Betűk keresése

- Betűk keresése betűsorban (pl.: 104. oldal 2. feladat)
- Betűk keresése betűhalmazban (pl.: 97. oldal 2. feladat)

46257316. Rövid és hosszú hangokat jelölő betűk felismerése

- Rövid és hosszú hangokat jelölő betűk megkülönböztetése, csoportosítása (pl.: 100. oldal 4. feladat)
- Rövid és hosszú hangokat jelölő betűpárok összekötése (pl.: 140. oldal 5. feladat)

46257317. Nagy- és kisbetűs betűpárok felismerése (pl.: 125. oldal 6. feladat)

Tanítói feladatok:

1. A tanító által ejtett *hang felismerése, egyeztetése betűkártyával*. „Mutassátok fel az általam ejtett hanghoz tartozó betűkártyát! Ejtsétek ti is a betűnek megfelelő hangot!”
„Ejtsétek hangosan az általam némán ejtett magánhangzót! Mutassátok fel a hanghoz tartó betűkártyát!” (A mássalhangzókat csak hangosan, a magánhangzókat néma és hangos artikulációval is ejtheti a tanító.)

2. *Hangfelismerés képek nevében.* „Nézzétek meg az írásvetítőn látható képeket. Az első kép nevét ejtem. Figyeljétek meg, szerepel-e a kép nevében a **m** (**a**, **b**, **t**, stb.) hang! Ha igen, emeljétek fel a kezetekeket!” (Ennél a feladatnál ügyeljen arra a tanító, hogy először a szó elején, majd a végén, végül a szó belsejében szerepeljen az adott hang.)
3. *Kis- és nagybetűk felismerése.* „Egy betűkártyát mutatok. Ejtsétek a betűkhöz tartozó hangot!”
4. *Kis- és nagybetűs betűkártyák egyeztetése.* „Rakjátok ki betűkártyákkal a táblán látható nyomtatott nagybetűk kisbetűs párját! Olvassátok el a betűsört!”
5. *Betűk keresése újságban, folyóiratban.* „Keressétek az elöttetek levő újságban olyan betűket, amelyek a táblán láthatók! Karikázzátok be a talált betűket!”

A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód

Δ *A cigány anyanyelvű tanulók* számára kiemelten fontos a betűtanítást kiegészítő hangtanítás, illetve annak összekapcsolása időtartam- és hangadás-technikai gyakorlatok végeztetésével. Ennek oka, hogy a cigány nyelvben a hosszú és a rövid hangoknak nincsen fonematikus értéke, illetve a cigány nyelvből hiányoznak bizonyos hangok, amelyekkel a magyar nyelv rendelkezik. (Pl. a lovári nyelvből hiányzik az ö, ü hang.)

Δ *A súlyos beszédhibás tanulókat* a pedagógusnak logopédushoz kell irányítania, a beszédhibás tanulók fejlesztését a logopédussal együttműködve kell végeznie.

Δ *A betűket lassan tanuló, nehezen felismerő tanulók* számára különösen fontos, hogy feladathelyzetben a betűk (hangok) felidézéséhez használni tudják a betűmodelleket. Ennek érdekében ilyen feladatokat végeztethet a tanító:

„Egy betűmodell képét mutatok. Emeljétek fel azt a betűkártyát, ami a képhez tartozik! Nevezzétek meg a tárgyképet! Ejtsétek a betű hangját!”

„Egy betűmodell tárgyképét mutatok. Ejtsétek azt a hangot, ami a képhez tartozik!”

„Egy betűkártyát mutatok. Ejtsétek a betű hangját, majd emeljétek fel a megfelelő betűmodell tárgyképét!”

„Egy hangot ejtek. Emeljétek fel a megfelelő tárgyképet!”

„Az írásvetítőn betűmodellek tárgyképeit látjátok (3–4 kép). Keressétek meg, rakjátok sorba a tárgyképekhez tartozó betűkártyákat! Olvassátok el a betűsört!”

Δ *A betűket ismerő, a betűket gyorsan tanuló, vagy az önálló betűtanulásra képes tanulóknak* nem kell részt venniük a pedagógus által irányított közös munkában. Ők önállóan oldják meg a betű- és hangfelismerési feladatokat. Az önálló munka megkezdése előtt a tanító győződjön meg arról, hogy a tanulók ismerik-e a megoldandó feladattípusokat. A hangfelismerési feladatok megoldása előtt szükséges az is, hogy a gyerekek hallják a pedagógus által helyesen ejtett szavakat. A feladatok (a feladatsor) megoldása után mindig történjen meg az ellenőrzés és a hibajavítás.

A tanulásirányítás normái

- A modelleket az osztályterem falán – a betűtanulási sorrendnek megfelelően – kell elhelyezni az első tanítási napon. (Célszerű más-más színű kartonra felragasztani a magánhangzókat, illetve a mássalhangzókat jelölő betűk modelljeit. Javasoljuk, hogy a pedagógus a *Betűről betűre* című tankönyvi részben alkalmazott színjelölést válassza: a magánhangzók sárga, a mássalhangzók zöld színű kartonra kerüljenek.
- A tankönyv feladatait kezdetben a tanulók a pedagógus közvetlen irányításával közösen oldják meg. A közös feladatmegoldások során a gyerekek megismerik a különböző feladattípusokat, megtanulják a feladattípusok megoldási algoritmusát. Így később képessé válnak arra, hogy önállóan oldják meg a feladatokat, a tanítónak pedig lehetősége lesz a differenciált tanulásszervezésre.
- A betű- és hangtanulás, illetve a betű- és hangfelismerés gyakorlása során előforduló helyesejtési hibákat a tanító mintaadással javítsa, és a mintaadás után javíttassa a hibázó tanulókkal.
- A pedagógus terminológiahasználata pontos legyen.
 - Pl.: „Olvasd el a betűt!”
 - „Ejtsd a hangot!”
 - „Olvasd el a hosszú hangot jelölő betűt!”
 - „Ejtsd a hosszan a hangot!”
 - „Gyűjts olyan szavakat, amelyekben **t** hangot hallasz!”
 - „Karikázd be a **t** betűket!”
- A feladatmegoldásokat mindig, minden tanuló esetében ellenőrzésnek, hibajavításnak kell követnie.
- Egy-egy feladat ne tartson tovább 8–10 percnél, de a lassan haladó tanulókkal a pedagógus egy órán többször is végeztessen rövid ideig tartó betű- és hangfelismerési gyakorlatokat.

Mit jelent a betűösszevonás?

A betűösszevonás két vagy több betű gyors felismerése, és a betűknek megfelelő hang artikulációs szünet nélküli ejtése. Nehézsége abban áll, hogy a betűket nem külön-külön egymás után, hanem egyszerre kell felismerni, és a beszédszervek mozgását úgy kell irányítani, hogy már az első hang ejtése alkalmazkodjék a második hang fonetikai sajátosságaihoz.

A betűösszevonást programunkban szavakon tanítjuk. Ezért a betűösszevonást követően a tanulók mindig eldöntik, hogy értik-e az elolvasott szót, ismerik-e a jelentését.

Hogyan tanítjuk a betűk összevonását?

A betűösszevonás tanítása a **m** betű megtanulása után kezdődik. A betűösszevonás gyakoroltatására a *Betűről betűre* című tankönyvrész azon feladatai alkalmasak, amelyek rövid (2–3–4 betűs) szavakat tartalmaznak. (Pl.: 105. oldal 5., 7. feladat, 109. oldal 5–7. feladat, 149. oldal 12. feladat, 208. oldal 3–5. feladat)

A betűösszevonás tanítása két szakaszban írható le:

1. A betűösszevonás módjának bemutatása;
2. A betűösszevonás gyakoroltatása szavak (szósorok, szóoszlopok) többszöri olvastatásával.

A tanítás szakaszai:

1. A betűösszevonás tanítása három tanulótípusnak megfelelően különböző mértékű tanítói segítséggel történhet.
 - a) *Vannak gyerekek, akik önállóan képesek elvégezni a betűösszevonást.* A tanító táblára írja a szavakat (pl.: ím, ma, mi), és a következő utasítást adja: „Olvassátok el némán az első szó betűit! Olvassátok el hangosan a szót!”
(Tapasztalataink szerint a szóképes olvasástanítás hatására, illetve néhány betű-összevonási minta megismerése után októbertől egyre több tanuló kerül ebbe a csoportba.)
 - b) *Vannak olyan gyerekek, akik a tanítói mintaadás után képesek lesznek a betűösszevonásra.* A tanító a táblára írt első szóval mintát ad: hangosan elolvassa a két betűt, majd hangosan, helyesejtéssel elolvassa a szót. A mintaadás után a gyerekekkel is elolvastatja azt.
 - c) *A hátrányos helyzetű, tanulási nehézséggel küzdő gyerekeknek a tanítónak be kell mutatnia, meg kell tanítania a betűösszevonás módját.*
Ennek lépései a következők lehetnek:
 - A tanító gyakoroltatja azoknak a betűknek a felismerését, amelyekkel a betűösszevonás tanítását végzi (pl.: m a i í).

- A táblára betűkártyákkal kirakja a szavakat: ím ma mi.
 - Betűkártyák segítségével a gyerekekkel is kirakatja az első szót.
„Olvassátok el a szó első betűjét!” (í) „Keressétek meg és tegyétek magatok elé a betűkártyát!”
 - „Olvassátok el a szó második betűjét!” (m) „Keressétek meg és tegyétek az í betű után a m betű betűkártyáját!”
 - A tanító bemutatja a betűösszevonás módját: az első hangot elnyújtva ejti, majd a második hangot is kiejti. Az összevonást érzékelteti, megerősíti azzal, hogy a hangok ejtése közben a betűkártyákat közelíti egymáshoz.
 - A tanító gyakoroltatja a betűösszevonás módját:
„Tegyétek az ujjatokat a szó első betűjére! Hangoztassátok az í hangot, közben lassan húzzátok az ujjatokat a betűkártyák alatt! Ha a m betűhöz ér az ujjatok, ejtsétek a m hangot! Ügyeljetek arra, hogy ne tartsatok szünetet a két hang ejtése között!” A tanulók többször egyenként, hangosan ismétlik a betűösszevonást.
 - Végül a tanulók a helyesejtési normáknak megfelelően kimondják a szót.
 - Eldöntik, hogy ismerik-e a szót, szómagyarázattal, mondataalkotással igazolják a szó jelentésének ismeretét. (Ha nem ismerik a szó jelentését, a tanító adjon szómagyarázatot.)
 - A fentiekhez hasonlóan történik a többi szó segítségével a betűösszevonás tanítása, tanulása
2. A betűösszevonás módjának megtanulása után a gyerekek a tankönyv szókészlete alapján gyakorolják a betűösszevonást. A gyakorlásban 7–8 tanuló vegyen részt. Egy tanuló hangosan 3–4 szót olvasson el, a többiek néma olvasással kövessék társukat. Annak érdekében, hogy a gyerekek ne emlékezetből mondják a szavakat, tanácsos a szavak olvasásának sorrendjét változtatni.

A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód

- Δ A betűösszevonás technikáját nehezen elsajátító gyerekekkel a tanító tréningyszerűen gyakoroltassa a rövid szavak olvasását. Ehhez a gyakorláshoz célszerű szókártyákat készíteni.
- Δ Lehetnek a csoportban *iránytévésző gyerekek*. Számukra a betűösszevonás gyakorlásához szintén készítsen szókártyákat a tanító. A kártyán a szó első

betűjét csillaggal (*), az olvasás irányát nyíllal (→) jelölje. Késztesse a gyerekeket arra, hogy a betűösszevonás megkezdése előtt ujjukat a csillaggal jelzett betűhöz tegyék, majd az olvasás irányát a nyíllal kövessék. Az iránytévészto gyerekeknél célszerű ha a pedagógus az olvasókönyv szavainál is alkalmazza ezeket a jelöléseket.

Δ A betűösszevonás *módját gyorsan vagy kevés minta alapján elsajátító tanulóknak* nem kell részt venniük a tanító által irányított feladatvégzésben, de az önálló munka után mindig történjen meg az ellenőrzésük.

A tanulásirányítás normái

- A betűösszevonás tanítása addig nem kezdődhet el, amíg a tanulóknak betűfelismerési problémáik vannak.
- A betűösszevonás tanítását mindig differenciált tanulásszervezéssel irányítsa a tanító.
- A pedagógus ügyeljen arra, hogy a szavak olvasása feleljen meg a helyesejtési normáknak. A lassú tempóban haladó gyerekeket is készítse arra, hogy az elolvasott szót ismételjék meg helyesejtéssel is.
- A betűösszevonás tanításakor és gyakoroltatásakor a tanulók mindig egyenként olvassanak.
- A betűösszevonás tanulása, gyakorlása egy-egy órán 5–8 percnél ne tartson tovább.

Mit jelent a néma olvasás gyakoroltatása?

A néma olvasás gyakoroltatása során a tanulók önállóan próbálkoznak a szavak, szószerkezetek, mondatok elolvasásával. Ez a néma olvasás tulajdonképpen suttogó vagy félhangos, az olvasottak megértését eredményező lassú tempójú olvasás.

Hogyan gyakoroltatjuk a néma olvasást?

A néma olvasás gyakoroltatására a *Szó és betű* olvasókönyv *Betűről betűre* című részének feladatai alkalmasak. A feladatok megoldása során bővül a tanulók szókinccse, megismerik a magyar utónevek, a szólás- és közmondáskincs egy részét, találós kérdéseket, versrészleteket és rövid meséket olvasnak.

A következőkben leírjuk a néma olvasási feladatok irányításának egy lehetséges módját, majd bemutatjuk a tankönyv feladatait.

A néma olvasási feladatok megoldásának lépései:

1. A tanító elmondja a feladat utasítását.

46257404. A tanulók némán elolvassák a feladatban található valamennyi szót, szószerkezetet, mondatot. Közben megkeresik az ismeretlen jelentésű szavakat.

46257405. A tanító (vagy a szó jelentését ismerő tanuló) szómagyarázatot ad. Ez történhet szinonimamegnevezéssel, mondatalkotással, cselekvéssel.

46257406. A tanító megismétli az utasítást, a tanulók megoldják a feladatot.

46257407. A tanító ellenőrzi a feladatmegoldást. Ha az ellenőrzés hangos olvasással történik a pedagógus az olvasás megkezdése előtt felsorolja azokat a helyesejtési szempontokat, amelyekre a tanulóknak ügyelniük kell.

A Betűről betűre című tankönyvi rész feladatai:

1. *Szó, szószerkezet, mondat összekötése képpel* (pl.: 111. oldal 5. feladat, 137. oldal 8. feladat, 142. oldal 12. feladat)

2. *Képnek megfelelő szó, szószerkezet, mondat aláhúzása* (pl.: 113. oldal 3. feladat, 123. oldal 10. feladat, 158. oldal 11. feladat)

3. *Rajzolás szó, szószerkezet, mondat alapján* (pl.: 120. oldal 9. feladat, 127. oldal 14. feladat, 131. oldal 7. feladat)

Ezeknél (és a későbbiekben bemutatott rajzos válaszadást igénylő feladatoknál az utasítások után egy piktogram () figyelmezteti a gyerekeket az olvasáshoz rendszeresített füzet használatára.

46257492. *Szóközök nélkül leírt szavak, mondatok tagolása* (pl. 145. oldal 9. feladat, 150. oldal 18. feladat)

46257493. *Szókeresés*

– *Kiemelt szó* keresése szósorban, szóhalmazban (pl.: 111. oldal 7. feladat, 126. oldal 9. feladat)

– *Kérdőszóra válaszoló szó* keresése (pl.: 194. oldal 7. feladat)

– *Azonos nemfogalomba sorolható szavak keresése* (p.: 186. oldal 9. feladat)

– *Sorba nem illő szó, (szószerkezet) kiválasztása* (pl.: 149. oldal 13. feladat, 216. oldal 12. feladat)

Ennél a feladattípusnál fontos, hogy a gyerekek indokolják is meg választásukat. A pedagógus minden megoldást fogadjon el, ha az indoklás helyes. Pl.: a 149. oldal 13. feladatának első sora:

1. nem illik a sorba a postás szó, mert ez foglalkozást jelöl

2. nem illik a sorba a sál szó, mert ez egy szótagból áll.

- Szóhalmazban többször előforduló szó aláhúzása (pl.: 157. oldal 7. feladat)
 - Egy szó szinonimáinak keresése (pl.: 195. oldal 9. feladat)
1. *Nagybetűs szavak olvasása*
 - *Kis- és nagybetűs szópárok* összekötése (pl.: 109. oldal 8. feladat)
 - *Nevek becézett alakjainak* kiválasztása (pl.: 215. oldal 10. feladat)
 - *Fiú- és lánynevek csoportosítása, kiválasztása* (pl.: 122. oldal 7. feladat, 185. oldal 7. feladat)
 1. *Rajzkiegészítés szószerkezet, mondat alapján* (pl.: 133. oldal 8. feladat, 137. oldal 10. feladat)
 2. *Szószerkezetek alkotása* (pl.: 182. oldal 11. feladat)
 3. *Szólások, közmondások jelentésének magyarázata, illetve kiválasztása a magyarázatok közül* (pl.: 168. oldal 9. feladat, 207. oldal 16. feladat)
- A feladat minden tanuló számára nehéz, mert a gyerekek nem ismerik a szólásokat, közmondásokat. Javasoljuk, hogy a tanító a mindennapi élethelyzeteknek megfelelően egész évben használja ezeket. A feladatmegoldásokat úgy segítheti, hogy ő értelmezi a szólásokat, közmondásokat. (Ehhez két könyvet ajánlunk: O. Nagy Gábor: Magyar szólások és közmondások. Gondolat Kiadó, Bp. 1985., O. Nagy Gábor: Mi fán terem? Gondolat Kiadó, Bp. 1979.)
4. *Mondatok igazságértékének megállapítása* (pl.: 196. oldal 15. feladat)
 5. *Kérdő mondatra válaszoló szó* (szószerkezet) aláhúzása kijelentő mondatban (pl.: 150. oldal 17. feladat)
- A feladat megoldása fejlett betű-összevonási képességet, az olvasottak megértését és rövid idejű emlékezetben tartását igényli a tanulóktól. Ezért célszerű, ha a közepes és lassú tempóban haladó gyerekek feladatmegoldását a tanító közvetlenül irányítja.
- A feladatmegoldás lépései:
- a) A feladatban mondatokat láttok. Számoljátok meg, hogy hány mondatból áll a feladat!”
 - b) A feladatban két-két mondat összetartozik. Az egyik mondat végén pont van, ez kijelentő mondat. A másik mondat végén kérdőjel áll, ez kérdő mondat.” (A tanító mutasson is rá a mondatvégi írásjelekre.)
 - c) „Mint látjátok, minden kijelentő mondatához tartozik egy kérdő mondat.”
 - d) (Kezdetben a mondatpárokat be is karikáztathatja a tanító.) „Olvassátok el az első mondatot! Olvassátok el a kérdést! Válaszoljátok a kérdésre! Keressétek meg és húzzátok alá ezt a szót az első mondatban!”
 - e) Hasonló módon történik a többi mondatpár esetében a feladat megoldatása.
12. *Illusztráció készítése versrészletekhez* (pl.: 212. oldal 16. feladat)
 13. *Rövid mesékhez kapcsolódó feladatok*

- *Képek sorbarendezése* a mese eseményeinek megfelelően (pl.: 188. oldal 15. feladat)
- *Mesebefejezés rajzzal* olvasott meserészlet alapján (pl.: 212. oldal 17. feladat)
- *Egyszerű szövegfeldolgozást igénylő feladatok* megoldása olvasott mese alapján (pl.: 235. oldal 18. feladat)

A lehetséges tanulótípusok és a velük való bánásmód

- Δ *A jó olvasási képességekkel rendelkező és a feladattípusokat ismerő tanulóknak* a tanító engedje meg, hogy a saját tempójukban oldják meg a tankönyv feladatait.
- Δ *Betű-összevonási nehézség, olvasásértési problémák miatt lassan haladó tanulókat* úgy segítse a tanító, hogy feladatmegoldásukat közvetlenül irányítja.

A tanulásirányítás normái

- A tanító a néma olvasás gyakoroltatását olyan nyelvi szinteken végeztesse, amelyek megfelelnek a gyerekek olvasási képességeinek. (Pl. azoknak a gyerekeknek, akiknek a betűösszevonás bizonytalansága miatt olvasásértési problémáik vannak, olyan feladatokat válasszon, amelyekben szavakon, szószerkezeteken, rövid mondatokon gyakorolhatják a néma olvasást.)
- A tanítónak minden néma olvasási feladat megoldását ellenőriznie, javítania és javíttatnia kell. Minden feladat ellenőrzése összekapcsolható a hangos olvasás gyakoroltatásával.

Mit jelent a hangos olvasás gyakoroltatása?

A hangos olvasás gyakoroltatása a némán elolvasott és megértett szavak, szószerkezetek, mondatok és szövegek elolvasását jelenti helyesejtési hibák (időtartam-, hangsúly-, hanglejtéshibák) és olvasástechnikai hibák (betűtévesztés, betűkihagyás, újrakezdés és mást olvasás) nélkül. Az itt felsorolt helyesejtési problémákról a Tanítási programunk *Helyesejtési gyakorlatok végzése* című részében, az olvasástechnikai hibákról a *Mit jelent az olvasástechnikai hibák megelőzése és javítása?* fejezetben szólnunk.

Hogyan gyakoroltatjuk a hangos olvasást?

A hangos olvasás gyakoroltatására a *Betűről betűre* című tankönyvi rész „**Olvasd el...!**” utasítású feladatai alkalmasak, de minden néma olvasási feladat ellenőrzésekor is lehetőség van a hangos olvasásra. A hangos olvasást mindig néma olvasás előzi meg. Soha nem kényszerítjük a gyerekeket felkészülés nélküli, blattoló olvasásra.

A hangos olvasási feladatok megoldatásának lépései:

1. A tanulók legalább háromszor némán elolvassák a szavakat, szószerkezeteket, mondatokat vagy szövegeket.
2. Aláhúzzák azokat a szavakat, amelyeknek jelentését nem ismerik. Mondat- vagy szövegolvasás esetében megjelölik a nehezen olvasható (pl.: mássalhangzó-torlódást tartalmazó) vagy hosszú időtartamú hangot jelölő betűt tartalmazó szavakat. Ezek olvasását a néma olvasás során külön is gyakorolják.
3. A tanítóval értelmezik az ismeretlen jelentésű szavakat.
4. A tanulók egyenként hangosan olvasnak.
5. A tanító minden nyelvi egység elolvasása után utasítással vagy mintaadással javíttatja a hangos olvasás során előforduló helyesejtési és olvasástechnikai hibákat.

A lehetséges tanulótipusok és a velük való bánásmód

Δ *A jó olvasási képességekkel rendelkező tanulóknak* az olvasókönyv feladatai mellett más könyvekből is válogasson feladatokat a tanító. (Pl.: Amikor egy versrészletet olvasnak, legyen lehetőségük arra, hogy a megfelelő verseskötetben a teljes verset elolvassák.)

Δ *A lassan haladó tanulókkal* nem kell mondatokat, szövegeket olvastatni addig, amíg a szavakat, szószerkezeteket nem tudják a helyesejtési normáknak megfelelően, olvasástechnikai hibák nélkül elolvasni.

Δ *A szétszórt figyelmű, figyelmetlenségük miatt gyakran hibázó tanulók* esetében a hangos olvasásra történő felkészülést a pedagógus közvetlenül irányítsa.

A tanulásirányítás normái

- A tanító a hangos olvasás gyakoroltatását olyan nyelvi szinteken végeztesse, amelyek megfelelnek a tanulók olvasási képességeinek.

- A hangos olvasás gyakoroltatását mindig differenciált tanulásszervezéssel irányítsa a pedagógus. Egy tanulócsoporthat 5–6 gyerekből álljon.
- A hangos olvasást egy-egy tanulócsoporthat egy órán legfeljebb 8-10 percig gyakorolja.
- A hangos olvasás gyakoroltatása során egyenként olvassanak a tanulók.
- A hangos olvasást célszerű összekapcsolni a beszédfejlesztéssel. (Pl.: Mondatalkotás az olvasott szavakkal, szószerkezetekkel, kérdő mondatok megfogalmazása az elolvasott mondatokhoz.)

Az olvasás tempójának és pontosságának fokozása

Mit értünk első osztályban a néma olvasás tempójának és pontosságának fokozásán?

A gyorsolvasás gyakorlatrendszeréből kiválasztott olyan feladatok végeztetésével fokozzuk a néma olvasás tempóját (illetve növeljük pontosságát), amelyek gyors szemmozgásra, pontos betűfelismerésre és gyors tempójú betű- és szóolvasásra készítetik a tanulókat.

A *gyorsolvasás* gondolategységenkénti néma olvasás, amely biztosítja a szóképes olvasásnál nagyobb tempót és az olvasottak pontosabb megértését. Az első osztályban a tanulók még nem képesek a gyorsolvasás megtanulására (éppen ezért a tantervi anyagban nem használjuk a gyorsolvasás kifejezést). Az olvasástanulás e korai időszakában a későbbi gyorsolvasás-tanuláshoz szükséges gyakorlatok végzésének módját tanítjuk meg. E gyakorlatok egy részének elvégzéséhez nem szükséges a betűk ismerete. A gyakorlatok másik csoportja viszont – a pontosság megtartása mellett – minél gyorsabb betűfelismerésre, olvasásra készíteti a tanulókat.

A néma olvasás fejlettségét legalább két mutató jellemzi:

- a) az olvasás sebessége;
- b) az olvasottak megértése.

A tanterv ennek megfelelően két gyakorlatcsoport végeztetését tervezi:

- a) a gyors szemmozgás és
- b) a jelfelismerés gyakorlását.

A *gyors szemmozgás gyakorlása* címen a látószöveget fejlesztő gyakorlatokat írtuk le.

Az olvasásértéshez szükséges pontos olvasást az alábbi (mentális képességeket is fejlesztő) gyakorlatok végzésével tanítjuk:

- a) jelkeresés;
- b) hibakeresés.

Mit jelent a szemmozgás fejlesztése?

A néma olvasás során az olvasó tekintete úgynevezett szökellő mozgásokat végez a nyomtatott sorokon. A szem a megállás pillanatában, a fixáláskor fényképezi le az előtte lévő jeleket (szót, szószerkezetet). Az olvasás a fixálás közben történik. Ha elérjük, hogy a tanuló szeme egyszeri fixálás alatt az addiginál több betűt „fényképezzen” le, akkor kevesebb „szemugrással” ér a sor végére, ezáltal gyorsul az olvasási tempója. A verbooptikus adottságokat fejlesztő gyakorlatokkal ezt igyekszünk elérni. Természetesen nemcsak az olvasás ideje lesz rövidebb e gyakorlatok hatására, hanem az olvasottak megértésében is eredmény mutatkozik.

Mit jelent az olvasásértés?

Olvasásértésen olyan mentális (értelmi) képességek meglétét értjük, amelyek révén a tanuló az olvasással megfejtett ismereteket beépíti előzetes ismeretrendszerébe, és gondolkodási műveletei segítségével értékelést képes megfogalmazni róluk.

Az olvasáshoz szükséges mentális képességek közül első osztályban a) a lényegkiemelő; b) a megfigyelő; c) az emlékező; d) a tartós koncentrációs képességek fejlesztését kezdjük el az olvasásértés tökéletesítése érdekében.

Hogyan fejlesztjük a szemmozgást és a jelfelismerést?

A szemmozgást és a jelfelismerést írásvetítőről rövid ideig felvillantott jelek, jelsorok, betűsorok, szavak, szószerkezetek olvastatásával fejlesztjük. A legtöbb gyakorlat végeztetésének *feltétele*, hogy a tanulók pontosan felismerjék az egyes betűket, illetve el is tudják olvasni a szavakat. A gyakorlatvégzés *kiegészülhet* feladattartás és a koncentrált figyelem fejlesztésével.

Felhasználható taneszköz az *Olvasástanulás I.* transzparencssorozat. Az egyes gyakorlatok megtanításának és irányításának módja az utasításokban különbözik, valamint abban, hogy a feladatot soronként vagy egészben kell-e vetíteni. Ezért itt leírjuk a tanítás valamennyi gyakorlatra érvényes szakaszait, a gyakorlatok irányításának lépéseit. Ezután bemutatjuk a gyakorlatokat, majd a tanulótípusokat és a tanulásirányítás normáit.

A tanítás két szakaszban írható le:

1. a gyakorlatvégzés menetének megtanítása;
2. gyakorlatvégzés a vetítési idő fokozatos csökkentésével.

A tanítás szakaszai

1. a) A tanító kivetíti egy feladat teljes képmezőjét. A transzparensten lévő többi feladatot papírlapokkal letakarja. Megnevezi a feladat elemeit. (Pl.: Betűsorokat láttok egymás alatt. Mindegyik sorban három betű van. A betűk különböző távolságra helyezkednek el egymástól.)
b) A tanító ismerteti a gyakorlatvégzés menetét. (Pl.: Rövid ideig soronként fogom kivetíteni a betűsorokat. Olvassátok el némán, utána kéresemre soroljátok fel a betűket!!)
c) A tanító egy újabb papírlappal letakarja a feladatot. A lapon résnyire lehúzva megmutatja, hogy a vetítőernyőn hol jelenik majd meg a feladat.
d) A tanító 1–2 másodpercig vetít, ezt kétszer-háromszor megismétli egymás után. Azok a tanulók, akik az első vagy a második vetítéskor már el tudják olvasni a betűsort, lehajtják a fejüket.
e) A tanító utasítást ad a válaszadásra.
2. A fenti lépések két-háromszori elvégzésével az egyes gyakorlatok megtaníthatók. A tanító a gyakorlás során a következők szerint járhat el.
a) Elmondja a feladat utasítását.
b) Megmutatja a fénynyílás helyét.
c) Egymás után többször 0,5–1 másodpercig kivetíti a feladatot, a tanulók pedig a megoldás birtokában az egyes vetítések után lehajtják a fejüket.
d) Végül a tanító kérésére választ adnak.

A gyakorlás során, ha szükséges, a tanító néhány alkalommal megismételheti a megtanítás teljes lépéssorát is. A felvillantások idejét az osztály mindenkori átlagos olvasási tempójához kell igazítani a tanítónak. A felvillantási idő akkor megfelelő, ha háromszori felvillantás esetén vannak tanulók, akik az első, és vannak, akik a harmadik alkalommal hajtják le a fejüket.

Mi a látószög?

A síkban vízszintesen elrendezett elemeknek (jelek, betűk) egyszeri rápillantással, a tekintet rögzítése nélkül befogható része a látószög.

Hogyan növeljük a látószöget?

A látószög fejlesztésére az *Olvasástanulás I.* transzparencssorozat feladatai alkalmasak. A gyakorlat irányításakor a feladatot soronként kell vetíteni s a megoldást soronként ellenőrizni. A gyakorlat egy lehetséges utasítása: „Figyeljétek meg a kivetített jelsorokat! Utána rajzoljátok le a jeleket

ugyanolyan sorrendben, ahogyan láttátok!” Betűsorok, szavak olvasása után egy-egy tanuló mondja el a megoldást!

A feladatok sorában a jelek, betűk először egy betűhely kihagyásával, majd betűhely nélkül, végül szabálytalan betűtávolsággal következnek egymás után. A tanulók a jelek, betűk távolságát is érzékeltessék rajzukon, illetve nevezzék meg a betűk felsorolásakor!

Hogyan végeztetjük a hibakeresési gyakorlatokat?

A jelfelismerési gyakorlatok során jelkeresési és hibakeresési gyakorlatokat végeztetünk.

Az *Olvasástanulás I.* transzparensorozat hibakeresési feladataiban egy jelsorhoz, betűsorhoz, szóhoz, mondathoz hasonlítanak a gyerekek egy mellette vagy alatta lévő jelsort, betűsört stb. Megállapítják, hogy az összehasonlított elemek azonosak vagy különbözőek-e: van-e „hiba”. A feladatok teljes képmezőjét kell kivetíteni.

A gyakorlat egy lehetséges utasítása: „Hasonlítsátok össze az egymás mellé írt szópárokat!! Állapítsátok meg, hány esetben nem egyezik meg a jobb oldali oszlopban lévő szó a bal oldalival! Utána az ujjaitokon mutassátok, hány hibát találtatok!” A tanulók le is jegyezhetik a hibák számát.

Hogyan végeztetjük a jelkeresési gyakorlatokat?

Az *Olvasástanulás I.* transzparensorozat jelkeresési feladatainak a megoldásakor a tanulók jel- és betűsorokban keresnek ismétlődő vagy a tanító által kiemelt jeleket, betűket, szavakat. Jelkeresési gyakorlat a szóközök nélkül leírt mondat szavakra bontása is.

A feladatok teljes képmezőjét kell kivetíteni. A gyakorlat egy lehetséges utasítása: „Szóközök nélkül leírt szavakat fogok vetíteni. Állapítsátok meg, hogy melyik szó ismétlődik és hányszor a sorban! Az ujjaitokon mutassátok, hányszor olvastátok a szót! Akit szólítok, mondja meg, mi volt az ismétlődő szó!” Az ismétlődés számát a tanulók le is jegyezhetik. Mondatok szavakra bontásakor olvassák fel a mondatot.

A lehetséges tanulótipusok, és a velük való bánásmód

Δ A szétszórt figyelmű, a feladatvégzésre összpontosítani nem tudó gyerekcsoporttal (tanulóval) külön kell foglalkoznia a tanítónak. A figyelemkoncentráció hiánya gyakran pótcselekvésekben (papírgyűrögetés, ceruzával játszás) jelentkezik. A tanulókat le kell szoktatni a figyelmet elterelő mozdulataikról: célszerű, ha kezüket a padjukra helyezik. Számukra a gyakorlatokból egyszerre kevesebb vetíthető, és a feladatok kevesebb elemet

tartalmazzanak. Az osztály többi tanulójával szemben velük minden órán, sőt egy órán többször is lehet (1–2 percig) végeztetni a gyakorlatokat.

- Δ A betűket nehezen felismerő tanulóknak a tanító adjon alkalmat, hogy háromnál többször láthassák a feladatot, ezzel növeli a vetítés idejét az eredményesebb megoldás érdekében.
- Δ Az olvasástanulásban lassan haladó tanulók ne oldják meg a szavak, szószerkezetek, mondatok olvasását igénylő feladatokat az első félév során. Nekik a tanító jelekből, betűkből álló feladatokat tervezzen. Ok az *Olvasástanulás I.* transzparensorozat feladatait a második félévben oldják meg a fent leírt módon. Az első félévben a néma és hangos olvasást gyakorolhatják a transzparensorozat szóanyagán.

A tanulásirányítás normái

- A gyakorlatokat rendszeresen, minden második anyanyelvi órán végeztetni kell.
- A gyakorlatvezetés ideje ne haladja meg alkalmanként az 5 percet!
- A feladat vetítését csak akkor szabad megkezdeni, ha minden tanuló figyel.
- Vetítéskor minden tanuló jól lássa a feladatot! A fénynyílásban csak a megoldandó feladat jelenjen meg, más feladat képe ne zavarja a tanulókat!!
- Válaszadás után minden feladatot újra ki kell vetíteni, és úgy ellenőrizni.
- A takarólapok elhelyezését és mozgatását a tanítónak előzetesen gyakorolnia kell ahhoz, hogy a gyakorlatokat biztonságosan irányíthassa, és a vetítési idő kellően rövid legyen.

A gyakorlatok irányítása a tanítótól nagy türelmet és tapintatot igényel.

Mit jelent az olvasástechnikai hibák megelőzése és javítása?

Az olvasástechnikai hibák megelőzése és javítása feladat kiválasztó tevékenység: a tanító a betűtévesztést, a betűkihagyást, az újrakezdést és a másrt olvasást gyakran vétő tanulókkal megfelelő olvasási problémát tartalmazó szavakat, szópárokat és mondatokat olvastat. Az olvasástechnikai hibák – különösen a betűtévesztés – megelőzésére szolgál az is, hogy a tanító a betűtanítás során a hangképzés vagy a betűalak hasonlósága miatt könnyen téveszthető betűk, hangok felismerését gyakoroltatja, e betűket tartalmazó szópárokat olvastat. Itt csak az olvasástanulás második szakaszában fellelhető

olvasástechnikai hibák rögzülésének megakadályozásával foglalkozunk. Ennek megfelelően a lehetségesek közül a leggyakrabban előforduló, a legtöbb tanulónál tapasztalható hibatípusokat írjuk le: a betűtévesztést, a betűkihagyást, az újrakezdést és a „mást olvasást”.

Az olvasástechnikai hibák javításának *feltétele*, hogy a tanulók ismerjék fel a betűket, és legyenek képesek azokat összevonni. Ez azt jelenti, hogy az alább bemutatásra kerülő gyakorlatok sem helyettesíthetik sem a betűfelismerés és megkülönböztetés, sem a betűösszevonás megtanítását. Nem alkalmasak diszlexiás tanulók fejlesztésére. (E problémákról a szintetikus olvasástanítási mód leírásakor szóltunk.)

Az olvasástechnikai hibák javítása *kiegészülhet* a helyesejtés tanításával, hiszen a tanulók olvasását olvasástechnikai és helyesejtési szempontból egyaránt javítani kell.

A következőkben a *Feladatgyűjtemény 1. osztály* című tanítói segédlet *Az olvasás tempójának és pontosságának fokozása* című fejezetét mutatjuk be. Jellemezzük a feladatokat, és leírjuk gyakoroltatás lépéseit. A valamennyi hibatípus javítására érvényes tanítási normákat e fejezetek után adjuk meg.

Mi a betűtévesztés?

Betűtévesztést akkor vét a tanuló, ha egy szóban szereplő valamely betű helyett hozzá hasonló alakú betűt olvas (vagy hangképzési szempontból hasonló hangot ejt), a többi betűt pedig helyes sorrendben és hiánytalanul összevonja.

Hogyan javítható a betűtévesztés?

Az egymással könnyen téveszthető betűk felismertetésének három módját tartalmazza a *Feladatgyűjtemény 1. osztály A betűtévesztés javítása* című része:

1. kis- vagy nagybetűvel írt szavak, szópárok, szószerkezetek olvasása (1. *a*), *b*); 4. *a)–e*) és 6. feladat);
2. hiányzó betűk pótlása szavakban, majd a szavak olvasása (2. *a)–d*); 3. *a)–h*) feladat);
3. betűtévesztéssel írt szavak javítása, majd olvasása (5. *a)–d*) feladat).

A gyakorlás lépései:

1. A tanító a táblára írja a feladatokat.
2. A gyakran tévesztett betűket aláhúzással kiemeli.
3. A betűtévesztő gyerekek egyenként hangosan elolvassák a szavakat.

Mi a betűkihagyás?

Betűkihagyáskor a tanuló a szó ejtéséhez szükséges bonyolult artikulációs mozgást leegyszerűsíti úgy, hogy az egyik hangot nem ejti, azaz a betűt nem olvassa: „kihagyja”.

Hogyan javítható a betűkihagyás?

A betűkihagyás megelőzésére szolgáló feladatokat a feladatgyűjtemény *A betűkihagyás javítása* című fejezete tartalmazza. A tanulóknak kis- és nagybetűvel írt, mássalhangzó-torlódást tartalmazó szavakat kell olvasniuk az 1. a), b), c) jelű feladatnál. A 2. a), b) jelű feladat betűkihagyással leírt szavak olvasását igényli, a 3. a), b), c) feladat megoldásakor a tanulóknak mondatokban kell olvasniuk a hosszú, összetett, nehezen kiejthető szavakat, amelyekben mássalhangzó-torlódás fordul elő.

A gyakorlás lépései:

1. A tanító a táblára írja a szavakat.
2. A tanulók többször, némán elolvassák.
3. A tanulók egyenként hangosan olvasnak.
4. A bonyolult artikulációs mozgást halkán, utánmondással is gyakorolhatják a tanulók.

A 2. a), b), c) feladat megoldásakor a tanító először a táblán javíttatja a hibásan leírt szavakat. A 3. a), b), c) jelűek megoldásakor a tanulók némán elolvassák a mondatot, majd a tanító aláhúzza a nehezen olvasható szavakat. Az aláhúzott szavak hangos olvasását a tanulók a fentebb leírt módon gyakorolják, végül a mondatot is elolvassák.

Mi az újrakezdés és a mást olvasás?

Újrakezdéskor a tanuló a szó első hangjának vagy szótagjának ejtése után nem tudja folytatni a betűösszevonást, ezért újból megpróbálja elolvasni a szót. *A mást olvasást* az okozza, hogy egy szó elolvasásakor a tanuló a megkezdett betűösszevonást rosszul folytatja: a szó helyett egy hasonló alakú, de más jelentésű szót olvas. Az újrakezdés és a mást olvasás javításához ugyanazon feladatok adnak segítséget.

Hogyan javítható az újrakezdés és a mást olvasás?

A feladatgyűjtemény *Az újrakezdés és a mást olvasás javítása* című fejezetének feladataiban növekvő betűszámú, összetett, szokatlan hangzású

szavak szerepelnek. Pontos olvasásuk érdekében a tanító többször némán elolvastatja e szavakat. A tanulókat arra készíti, hogy ne kezdjék el addig a hangos olvasást, amíg a szavakat némán nem tudják pontosan olvasni. A sikertelen próbálkozásokat úgy is segítheti, hogy az összetett szavakat felbontva, egyszerű szavanként olvastatja el.

A tanulásirányítás normái

- Az olvasástechnikai hibák megelőzésére szolgáló feladatokat csak azokkal a tanulókkal kell végeztetni, akik az adott hibát gyakran elkövetik.
- A feladatok egy órán ne vegyenek igénybe 5 percnél több időt.
- A tanító tudatosítsa, hogy a feladatokat a hibák javítása érdekében, tehát nem büntetésként végzik a tanulók.
- A feladatok megoldásakor a tanító a helyesejtési hibákat is javítsa!!
- A tanító magyarázza meg az ismeretlen szavak jelentését!!

Hogyan gyakoroltatjuk az olvasást az erre szerkesztett szavakon, szószerkezeteken, mondatokon, rövid szövegeken?

A gyakorláshoz felhasználható a *Csillagjáró Fehér Ráró* című olvasókönyv *Szavak–rövid szövegek* című fejezete. Megjegyezzük, hogy a szavak olvasásának gyakoroltatásához a tanító a második félév során is felhasználhatja a *Betűről betűre* című könyvrész szósorait, illetve az azokból szerkesztett feladatokat. E tevékenység tanításához, úgy gondoljuk, elegendő néhány norma végiggondolása.

A tanulásirányítás normái

- A feladatokat saját tempójukban oldják meg a gyerekek. Egy tanítási órán mintegy 10–15 percet fordítsanak erre.
- A gyorsan haladó tanulókkal a hangos olvasást csak a feladatmegoldás ellenőrzésekor gyakoroltassa a tanító.
- Szükség lehet arra, hogy a lemaradó gyerekeknek a tanító is tervezzen hasonló feladatokat.

Az olvasás gyakoroltatása szövegeken

Mit jelent a felkészülés utáni hangos olvasás gyakoroltatása szövegeken?

A felkészülés utáni hangos olvasás: helyesejtési és olvasástechnikai szempontból megtervezett, középhangerővel történő olvasás. Programunkban az első osztályos gyerekeket nem készítjük arra, hogy bármilyen szót vagy szöveget azonnal hangosan olvassanak, hiszen alig van tanuló, aki ilyen feladatot hibátlanul meg tudna oldani. A felkészülés így minden esetben az olvasandók legalább egyszeri néma elolvasását jelenti. Természetes, hogy a tanító nemcsak a kommunikációs szempontból értelmezett, azaz interpretáló funkcióval olvastatja hangosan a gyerekeket. Hangosan olvastat például akkor is, ha egy feladat utasításának megértését akarja ellenőrizni vagy a megoldás eredményét akarja megtudni, ellenőrizni. Ekkor is érvényes, hogy az esetleges hibákat javítani és javíttatni kell. Az alábbiakban következő tanulásirányítási algoritmusok és normák az interpretáló olvasás előkészítését célzó feladathelyzetekre vonatkoznak.

Hogyan gyakoroltatjuk a felkészülés utáni hangos olvasást?

A gyakorlás didaktikus, ismeretterjesztő és irodalmi szövegeken egyaránt történhet. Közülük irodalmi szöveget csak akkor olvassanak hangosan a gyerekek, ha ritkán ejtenek olvasástechnikai hibát!

A hangos olvasás gyakoroltatásának lépései:

1. A tanulók némán elolvassák a szöveget, és megoldják a hozzá kapcsolódó néma olvasási feladatokat. Eközben az ismeretlen jelentésű szavak magyarázatára is sor kerül.
2. A tanító kijelöl egy, legfeljebb 10 sornyi szövegrészt.
3. A felkészülés során a tanulók e szövegrészben aláhúzzák a nehezen olvasható vagy helyesejtési problémát (pl. hosszú időtartamú hangot jelölő betűt) tartalmazó szavakat. Ezeket többször némán elolvassák.
4. A tanulók egyenként középhangerővel olvasnak.
5. A tanító minden elolvasott mondat után javíttatja az olvasástechnikai vagy helyesejtési hibákat. Javításkor megnevezi a hibát. (Pl.: „A harmadik szóban időtartamhibát ejtettél. Olvasd el újra a szót!”) Ha a tanuló nem tud önállóan javítani, a tanító mintaadással segítsen!! Esetenként a tanulók is javíthatják egymást.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ A második félévben a tanulók mintegy 60%-a képessé válik arra, hogy szövegeket olvasson. Ezt a tevékenységet a tanító közvetlenül irányítja a *Hogyan gyakoroltatjuk a hangos olvasást a szóképes programban?* című fejezetben leírtak szerint.
- △ A sok olvasástechnikai és helyesejtési hibát ejtő tanuló számára a tanító jelölje ki azokat a szavakat, melyeket a felkészülés során többször el kell olvasnia. Ha szükséges, a tanító a tábláról hangosan is olvastathatja ezeket a szavakat.
- △ Azok a tanulók, akik hosszú, 10–15 másodpercig tartó, suttogó betűösszevonás után olvasnak csak el egy-egy szót, ne olvassanak hangosan mondatot vagy szöveget!! Velük a tanító szószerkezeteket, két-három szavas mondatokat olvastathat a tábláról. Miután a tanulók szavanként hangosan elolvasták a szószerkezetet vagy mondatot, ismételjék meg helyes hangsúllyal is!

A tanulásirányítás normái

- A tanulóknak 5–10 percnél tovább ne kelljen társaik hangos olvasását figyelniük.
- Ha a tanulók nevezik meg társuk hibáját, ennek módja ne legyen bántó.

Mit jelent az ismeretterjesztő szövegek tanítása?

Az ismeretterjesztő szövegek tudományos információkat közvetítenek a szépirodalmi stílus képszerű elemeinek (a hasonlatoknak, a metaforáknak, a megszemélyesítésnek stb.) a felhasználásával. E szövegek feldolgozásával a közvetlen célunk az, hogy a gyerekek igaz, tudományos ismeretekhez, illetve magyarázatokhoz jussanak. Célunk az is, hogy kedvet kapjanak az önműveléshez, az önálló ismeretszerzéshez. Az első osztályban, a tanulók eltérő olvasási tempójához igazodva, két-három mondatos hírszerű és tizenöt-húsz mondatból álló leíró ismeretterjesztő szövegeket olvastatunk. A leíró ismeretterjesztő szövegek szerkezetét a téma résztemáinak sorrendje adja. A lehetséges témák közül – a gyerekek érdeklődéséhez igazodva – elsősorban állatokról szóló szövegeket olvastatunk. Ezeket egészítik ki a gyermekjátékokat leíró szövegek. A magyarságtudat alakítása, továbbá az időbeli tájékozódás előkészítése érdekében jeles napokhoz fűződő népszokásokról szóló ismeretterjesztő szövegek is helyet kaptak a *Csillagjáró Fehér Ráró* című olvasókönyvben.

Fontosnak tartjuk, hogy a gyerekek első osztályban megtanuljanak tájékozódni elemi szinten egy szöveg tipográfiai rendjében. Ennek érdekében végeztetjük a formai elemzést: a cím, a forrás, a bekezdések, a képek és képaláírások, a lábjegyzetek (szómagyarázatok) megnevezését. A tartalmi elemzés a szövegek jegyzetelését, illetve a szövegekből való tanulást készíti elő. A jegyzetben a résztémák sorrendje adja a „vázlatot”, a szövegből kiírt adatok és kijelentések pedig a megtanulandó, megtanulható ismereteket.

Hogyan tanítjuk az ismeretterjesztő szövegek elemzését?

Az ismeretterjesztő szövegeket a *Csillagjáró Fehér Ráró* című olvasókönyv *Feliratok – Ismeretterjesztő szövegek* részének *Népszokások, Játékok, Állatokról* című fejezetei tartalmazzák.

A szövegek formai elemzéséhez nem adunk algoritmust. Javasoljuk, hogy a tanító egy alkalommal nevezze meg a tipográfiai egységeket, majd annyi szövegen, annyi alkalommal neveztesse meg azokat a gyerekekkel, amennyi a megtanulásukhoz szükséges. A tartalmi elemzéshez szükséges legfontosabb feladatok az olvasókönyvben minden szöveg után megtalálhatók. Lássuk egy szöveg olvastatásának általános lépéseit!!

A tanítás lépései:

1. A tanulók némán elolvassák a szöveget. Közben megjelölik a számukra ismeretlen jelentésű szavakat.
2. A tanulók elolvassák a szöveg alatt található szómagyarázatokat. Egy-egy szó magyarázatának elolvasása után ismét elolvassák azt a mondatot, amelyben az ismeretlen jelentésű szó szerepelt.
3. A tankönyvi szómagyarázatban nem szereplő, ismeretlen jelentésű szavak jelentését a tanító közli.
4. A tanulók némán elolvassák a szöveget.
5. A tanulók megoldják a tankönyv feladatait. Ellenőrzéskor a tanító a tankönyvtől eltérő sorrendben is kérheti a válaszokat. A tanulók megoldásaik felolvasásával és néhány esetben felidézésével is válaszolhatnak a kérdésekre.

Az olvasókönyvben az *Állatokról* című fejezetben az egy témakörhöz sorolható szövegeket összefoglaló feladatok vezetnek be. Ezeket természetesen csak valamennyi szöveg elolvasása után kell megoldaniuk a gyerekeknek. Joggal vetődik fel a kérdés: miért nem a szövegek után szerepelnek az ilyen feladatok? A feladatok elhelyezésének célja az, hogy egy-egy témakör megnevezésével közvetett módon mozgósítsuk a gyerekeknek a témával kapcsolatos ismereteit. Itt jegyezzük meg, hogy a tanító alkalmanként

rákérdezhet a tanulók előzetes ismereteire. Ügyeljen azonban arra, hogy az így kialakuló beszélgetés egy-két percnél ne tartson tovább.

A gyerekeknek nem kell megtanulniuk a feladatmegoldások révén az ismeretterjesztő szövegekből kigyűjtött ismereteket. Egy-egy témakör végén azonban feladatmegoldások felolvasásával, esetleg elmondásával történjen meg az összefoglalás.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

△ A gyorsan olvasó, az olvasottak felidézésre képes tanulók már a szöveg első olvasásakor elolvashatják a tankönyvi szómagyarázatok. A feladatmegoldásaikat a tanító főként a válaszok felidéztetésével ellenőrizze.

△ Az olvasástanulásban lassan haladók is olvassák el az öt-tíz mondatos ismeretterjesztő szövegeket. E tanulók esetében a tankönyvi szómagyarázatok olvasása vagy az *Ablak-Zsiráf* című gyermeklexikonban való keresés sok időt vesz igénybe. Ezért a tanító adjon szómagyarázatot, a lexikonhasználatot pedig külön gyakoroltassa.

△ A lelassabban haladóknak minden feladat megoldásához külön segítséget kell adni. Az adatkeresési feladatok kivételével a tanító közvetlenül irányítsa munkájukat.

△ Elég, ha a lassan haladó tanulók csak egy-egy bekezdést olvasnak el a hosszabb szövegekből.

A tanulásirányítás normái

□ Ha a tanító a tanulók előzetes ismereteinek felidézését kéri, akkor kérdései két-három mondatos szöveg alkotására készítsék a gyerekeket.

□ Minden ismeretlen jelentésű szót meg kell magyaráznia a tanítónak. Ehhez főleg fényképeket, térképeket, lexikonokat használjon!!

□ A már olvasott szövegekhez hasonló témájú szöveg feldolgozásakor a tanítónak az ismétlést is meg kell szerveznie.

□ A könyv szövegei csak minták. Hasonló szövegeket könyvekből, újságokból is olvassanak a gyerekek.

□ Nem kell minden tanulónak minden szöveget elolvasnia.

- A tanító készítse újságokból származó képek, képaláírások gyűjtésére a gyerekeket.

Mi a didaktikus szöveg?

A didaktikus szövegek a tankönyvekben, munkafüzetekben található, tanulásirányítási céllal készült két-három mondatos szövegek, amelyekben jól felismerhetők az utasítások és az ún. tárgyinformációk.

Mit jelent a didaktikus szövegek tanítása?

A didaktikus szövegek feldolgozásával a tankönyvekben, munkafüzetekben végzett önálló munka feltételeit biztosítjuk. Gyakori, hogy a tanulók egy-egy kérdésbe vagy feladatba sűrített tárgyinformációt mint tudnivalót és a feladatok végzéséhez szükséges művelete(ke)t nem ismerik, vagy nem tudják az írott szövegből megérteni. Ezért tanítjuk e szövegek feldolgozását külön is. Ez az alábbi rendben történhet:

1. Tájékozódás a szövegek sajátos tipográfiai elrendezésében.
2. A tárgyinformációkra vonatkozó szakkifejezések (pl. szó, szószerkezet, verssor, versszak) és helyviszonyok (pl. a kép alatti szavak, a jobb oldali oszlop) megértése.

Hogyan tanítjuk a didaktikus szövegek feldolgozását?

A tanulók didaktikus szövegekkel találkoznak már az első félévben a *Szó és betű* című olvasókönyvben és az *Írás munkafüzet*ben.

A második félévtől a tanulók minden tankönyvükben gyakorolhatják a didaktikus szövegek olvasását.

A didaktikus szövegek olvastatásának lépései:

1. A tanító a táblára vagy írásvetítőre ír egy-egy tankönyvi feladatot.
2. Ha szükséges, értelmezi vagy a tanulókkal értelmezteti a tárgyinformációkat. (Pl.: *Szó és betű* 31. old. 6. feladat.) „Tárgyképeket láttok egymás mellett. Minden tárgykép alatt három szókép található.”
3. A tanító kérdés formájában megfogalmazza a problémát. „A tárgykép alatt lévő szóképek közül melyik tartozik a tárgyképhez?” Ha a probléma megfogalmazásában szereplő kifejezéseket a tanulók nem ismerik (pl. élőlény, tárgy, szerző), a tanító szómagyarázattal értelmezi azokat. Ha lehetséges, fajfogalmak felsorolásával, szinonimával vagy rámutatással magyaráz.

4. A tanító bemutatja vagy a tanulókat bevonva bemutatattja a feladat megoldásának módját, azaz a feladatmegoldás lépéseit. „Nevezzétek meg a tárgyképet!! Olvassátok el az első szóképet!! Megfelel a tárgyképnek? Ha nem, olvassátok el a második szóképet is! Megfelel a tárgyképnek? Ha igen, húzzátok alá!”
5. A tanító ellenőrzi a feladatmegoldásokat. A hibázó tanulók javítják munkájukat.
A fent leírt lépéssort három-öt alkalommal elég elvégezni ahhoz, hogy a tanulók önállóan meg tudják oldani a hasonló szerkezetű feladatokat.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- △ Az olvasástanulásban leggyorsabban haladó tanulóknak elég a feladatok sorszámát megadni, ha hasonlókat egyszer-kétszer már közösen megoldottak. Ezután önállóan nézzék át feladataikat! Döntsék el, hogy valamennyit meg tudják-e oldani! Ezt közölgék a tanítóval, aki segítséget ad, illetve néhány esetben ellenőrzi, hogy a tanulók valóban ismerik-e a feladatok megoldásának módját.
- △ A közepes tempóban haladókat is arra kell készítenie a tanítónak, hogy mielőbb önállóan oldják meg feladataikat. Ezért a fent leírt lépések két-háromszori elvégzése után, a közös feladatmegoldások alkalmával, egyre inkább a tanulóktól kérdezze a megoldás módját, s javítsa próbálkozásait.
- △ A lassan haladó tanulóknak sokáig szükségük van közvetlen tanítói irányításra. Javasoljuk, hogy a feladatok megoldását ők is az utasítás és a tárgyinformációk értelmezésével, a megoldás megtervezésével kezdjék.

A tanulásirányítás normái

- A tanító ne hosszas szóbeli magyarázattal, hanem mintaadással segítse a feladatok megoldási módjának tanulását.
- A tanító adjon lehetőséget a próbálkozásokra.

Mi az információs szöveg?

Az információs szövegeken tájékoztató jellegű nyomtatványokat, feliratokat értünk. Ezek nagy része szövegtanilag nem tekinthető szövegnek. Szerepük szerint csoportosíthatók:

- a) figyelemfelhívók (cégtáblák, névjegyek, reklámok, nevelő célzatú plakátok);

- b) emlékeztető „szövegek” (telefonkönyvek, címjegyzékek, irányítószám-jegyzékek);
- c) strukturáló szerepűek (utcanevek, különböző szövegvázatok, szótárak, lexikonok címszavai, postai nyomtatványok);
- d) kifejező szerepű „szövegek” (falakra, fatörzsekre írt mondatok, szövegek, monogramok);
- e) informatív „szövegek” (színházi és moziplakátok, műsorfüzetek).

A kifejező szerepű „szövegek” kivételével valamennyi felsorolt szövegfajta olvasását tanítjuk.

Mit jelent az információs szövegek tanítása?

A fent ismertetett szövegtípusok olvastatása lehetővé teszi, hogy a kisiskolás mihamarabb el tudjon igazodni a társadalmi környezetében az írásos információk alapján. Ezek az általában rövid terjedelmű szövegek az olvasás gyakorlására is alkalmasak.

A tanulókkal már az első félévben is célszerű megfigyeltetni a környezetükben található feliratokat. Ez a tájékozottság megszerzésén kívül alkalmat ad a néma és – különösen a plakátok esetében – a második személynek szóló hangos olvasás gyakorlására. Mivel e szövegek gyakran tartalmazzak helyesírási hibát, lehetőség van helyesírási korrekció végzésére is.

A második félévben a tanulók környezetükben és a tankönyvükben is olvasnak információs szövegeket, és e szövegekhez kapcsolódó feladatokat oldanak meg. A lakóhely információs szövegeinek olvastatását három okból is fontosabbnak tartjuk a tankönyvi feladatok megoldásánál. Ez adja egyrészt a mindennapi tevékenységekben (pl. vásárlás) is felhasználható tájékozottságot, másrészt így alakítható ki az a szokás, hogy a tanulók érdeklődjenek: olvassák el azokat a feliratokat, melyeknek ők is címzettjei (pl. figyelmeztető, tiltó táblák). Végül a tanulók így gyakorolhatják a rendkívül változatos betűméretű és -típusú feliratok olvasását. Megjegyezzük azonban, hogy e szövegek olvastatásával elsősorban az olvasásra szeretnénk motiválni a gyerekeket, és a társadalmi környezettel szembeni érdeklődésüket kívánjuk kialakítani.

Hogyan olvastatjuk az információs szövegeket?

A lakóhelyi környezet információs szövegeinek olvastatásához ajánlott feladatokat írtuk le a feladatgyűjtemény *Tájékoztató és felhívó feliratok olvasása* című fejezetében. A *Csillagjáró Fehér Ráró* című olvasókönyv *Zászlók, címerek, országok; Naptárak, ünnepek; Mindenfelől* című fejezetei szintén tartalmazzak néhány információs szöveget.

Az olvasókönyv feladatai mintát adnak a gyerekek által gyűjtött szövegek (címkék, feliratok) olvastatásához. Ezért ezzel kapcsolatosan algoritmusokat

nem adunk meg. A gyűjtéshez az alábbi témaköröket ajánljuk az olvasókönyvben szereplő mintákon kívül: használati utasítások, nyitva tartási időpontok, irányítószám-jegyzék, az iskola falain, ajtóin látható feliratok, a tájékoztató füzet, egészségügyi plakátok, reklámplakátok.

Az egy-egy témakörhöz sorolható információs szövegek olvastatása mindig a lakóhely feliratainak megismertetésével kezdődik. Ez három módon történhet:

1. *Tanulmányi séta.* A tanító a séták alkalmával hívja fel a tanulók figyelmét a különböző feliratokra. Javasoljuk, hogy a séta során adjon kisebb (5–6 fős) gyermekcsoportoknak olvasást igénylő feladatokat. (Pl.: Olvassátok el ezt a táblát! Mondjátok meg, lehet-e itt ceruzát vásárolni! Olvassátok el, melyik utcában járunk most!)
2. *A tanulók által gyűjtött nyomtatványok, árucikkek, újságok feliratainak olvastatása.* Javasoljuk, hogy a tanító a felhasználás előtt egy-két nappal kezdje meg az egy-egy témakörhöz szükséges nyomtatványok gyűjtését, gyűjtetését. E nyomtatványokkal a tanulók csoportmunkában oldjanak meg a feladatgyűjteményben leírtak szerint szerkesztett manipulációs feladatokat.
3. *A tanulók által önállóan megfigyelt és megjegyzett feliratok elmondása.* Megfigyelési feladatot az órát megelőző napon adjon a tanító (járművek feliratait két-három héten át folyamatosan figyeltesse). Jó, ha a tanulók felidézésével tudnak megoldani feladatokat. (Pl.: Soroljátok fel azokat az utcákban látható feliratokat, amelyek tiltanak valamit! Soroljátok fel azokat is, amelyek tájékoztatnak valamiről!)

Az információs szövegek olvastatásának témakörtől és lakóhelytől függően változó lehetőségeit nem tudjuk sorra venni. Ezért az alábbiakban nem feladatsort ajánlunk, hanem leírjuk, hogy egy intézményről a tanulónak mit kell megtudniuk információs szövegek olvasásával. Az alábbi kérdésekre a tanító adhatja meg a választ a helyi intézmények, vásárlási, utazási szokások stb. ismeretében. Így tervezheti meg az egyes témakörök feladatait.

1. Hol található (melyik utcában, az iskolától milyen irányban) az intézmény?
2. Kapcsolatba kerülhet-e vele egy 6 éves gyerek?
3. Ha igen, milyen feliratok segítik a tevékenységét, milyen foglalkozású emberekkel kerül kommunikációs kapcsolatba?
4. Ha nem, milyen foglalkozású emberek dolgoznak ott: mit csinálnak, mit készítenek?

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

△ A lemaradó gyerekekkel gyakran olvastasson a tanító információs szövegeket, de csak tiszta rajzolatú betűkkel írt szövegeket!! Javasoljuk, hogy

a betűfelismerés gyakorlása érdekében végzett betűkereséshez elsősorban információs szövegeket adjon a tanító.

A tanulásirányítás normái

- A feladatok tegyék lehetővé a felfedezés élményét, az érdeklődés kielégítését.
- A tanító csak feladatmegoldások ellenőrzésekor szerezzen tudomást a tanulói ismeretek mélységéről, de ne „kérdezze ki a tanultakat”.
- Szómagyarázataiban a tanító kerülje a „magyarázatot” (a hosszú, leíró vagy különösen az elbeszélő szövegeket), helyette inkább fényképek, tárgyak bemutatását alkalmazza.

Mit jelent a viccek olvastatása az első osztályban?

Viccet, mint városi folklórműfajt, elsősorban a szöveg rövidsége miatt olvastatunk a gyerekekkel. A lemaradó tanulók esetében építünk e szövegműfaj motiváló hatására is. A vicc mint beszélt műfaj olvasása mindig csak előkészíti a vicc mesélését, ami kiscsoportos kommunikációhoz kapcsolható. Így a vicceket végeredményben nem olvastatjuk, hanem mondatjuk.

Hogyan olvastatjuk a vicceket?

Néhány viccet a *Csillagjáró Fehér Ráró* olvasókönyv *Feliratok – ismeretterjesztő szövegek* részének *Viccek* című fejezetében gyűjtöttünk össze. Olvastatásuk és elemeztetésük módját normák segítségével írjuk le.

A tanulásirányítás normái

- A poént (a csattanót, a komikus hibát) a „Melyik szón, melyik mondaton neveltél?”, „Mikor jöttél rá, hogy ez egy vicc?” kérdésekkel kerestesse meg a tanító.
- Ha a gyerekek nem érzékenyek a komikumra, az olvasás előtt a tanító meséljen el néhány, a könyvben nem szereplő viccet.
- Csak a jól olvasó, a komikumra érzékeny gyerekek olvassanak önállóan. Az önálló olvasást is kövesse kiscsoportos viccmesélés.
- A lassan olvasó gyerekek körében a viccek felhasználhatók a hangos olvasás gyakorlására. Olvasás után a tanító mondja el a viccet, majd a következő órákon a gyerekek is mesélik el.

□ Természetesen nem baj, ha a gyerekek nem szó szerint mondják el a vicceket.

Mi az önművelés?

Az önművelés az egyén önmagára irányuló tevékenysége, melynek során a szellemi kultúra tárgyiasult értékeit (objektívációit) elsajátítja, továbbformálja, használja, ezáltal magamagát alakítja.

Mit jelent az önművelés tanítása az első osztályban?

A tanterv tevékenységeket ír le, így elsősorban az önművelési technikák tanítását tervezi. A szokások kialakítása az első osztályban az önművelés lehetőségeinek megismertetését, műsorok, programok figyeltetését jelenti. A megtekintett, hallgatott előadásokról, rádió- és tv-műsorokról, olvasott könyvekről való véleményalkotást a kritikai viszonyulás érdekében tanítjuk.

Könyvtárhasználati ismeretek tanítása

Hogyan tanítjuk meg az ábécét?

Az ábécé tanításának taneszköze az *ABC* című tábla. A tanítást a pedagógus két lépésben végzi:

1. az ábécét hangosan leolvastatja a tábláról;
2. szakaszonként memorizáltatja a betűsort (egy hét alatt 8–10 betűt tanít meg).

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

Δ Az ábécét nehezen (lassan) memorizáló tanulókkal a következő feladattípusokat lehet végeztetni. Az *ábécé hangos olvasása* (vagy magukban mondása) közben a magánhangzók (vagy mássalhangzók, kétjegyű betűk stb.) helyének jelzése koppantással, tapssal, kézfeltartással, hangerőváltással stb. (Pl.: Mondjátok középhangerővel a teljes magyar ábécét! Ha magánhangzóhoz értek, koppantsatok ceruzáttal a padon!) *Ábécérészlet néma mondása közben adott betűk sorrendjének megállapítása* az ujjakon való számlálással. (Pl.: Mondjátok magatokban az ábécét az i hangtól a p hangig! Számláljátok az ujjatokon a kiejtett hangokat! Állapítsátok meg, hányadiknak mondjátok a k, ny, o, stb. hangokat!) *Az ábécé mondása középhangerővel a hangok sorrendjében úgy, hogy mindegyik tanuló egy*

vagy két-három hangot ejt. (Pl.: Mondjátok középhangerővel az ábécét! Ha rámutatok valakire, némán folytassátok! Akire mutattam, középhangerővel ejtse ki a soron következő három hangot! Ezután mindenki középhangerővel mondja tovább az ábécét addig, míg újra rá nem mutatok valakire!) Hibás *ábécérésztlet javítása* a hangok helyes sorrendben való ejtésével és/vagy a betűk sorrendben történő leírásával. (Pl.: Másoljátok le a füzetbe írott kisbetűkkel a betűsört! Karikázzátok be azokat a betűket, amelyek felcserélődtek! Vagy: Ábécérésztletet mondok. Tapsoljátok (vagy emeljétek fel a kezeteket, koppantsatok stb.), ha eltévesztettem! Vagy: Olvassátok el a hibás ábécérésztletet! Mondjátok el kijavítva!)

△ Az ábécét könnyen memorizáló tanulókkal a feladatgyűjtemény *A könyvtárhasználat tanítása osztály- vagy iskolakönyvtárban* című fejezetének a teljes magyar ábécé megtanulásával kapcsolatos feladatait lehet végeztetni (1–5. feladat).

A tanulásirányítás normái

- A tanulók a betű nevét mondják, ne a hangot ejtsék (így: bé, cé, csé, stb.).
- A tanító ne mondassa közösen az ábécét azokkal a gyerekekkel, akik gyorsan és pontosan felidéznek.
- Az ábécé hangos olvasásakor vagy mondásakor a tanulók ügyeljenek a magánhangzók időtartamának helyes ejtésére.

Mit jelent a betűrendbe sorolás tanítása?

Az azonos és különböző betűvel kezdődő szavak betűrendbe sorolásának tanítása az önművelés (könyvtárhasználati) képességek kialakításában játszik szerepet, valamint a mindennapi életben előforduló betűrendbe sorolási feladatokat (pl.: névsorok írását) készíti elő.

A betűrendbe sorolás tanításának *feltétele*, hogy a gyerekek képesek legyenek tájékozódni az ábécében, vagyis találják meg az egyes betűket. Tudják megmondani, hogy egy betű a másikhöz képest hol helyezkedik el. A betűrendbe sorolás tanítását *kiegészítő* tevékenység a gyermeklexikon használatának tanítása.

Hogyan tanítjuk?

A tanításhoz felhasználható taneszközök: az ABC tábla, az *Írás munkafüzet* feladatai, valamint a feladatgyűjtemény *A könyvtárhasználat tanítása* című fejezete.

Az azonos és különböző kezdőbetűjű szavak betűrendbe sorolásának tanítása két szakaszból áll:

1. a betűrendbe sorolás módjának tanítása;
2. a betűrendbe sorolás gyakoroltatása.

A tanítás szakaszai:

1. A betűrendbe sorolás tanításának lépései.
 - a) A pedagógus három különböző kezdőbetűjű nevet ír a táblára.
 - b) A nevek elolvastatása után a gyerekek a táblán bekarikázzák a kezdőbetűket.
 - c) Némán elolvassák az ábécét, s megállapítják, melyik bekarikázott kezdőbetűhöz érnek legelőször olvasás közben, melyiket találják meg másodiknak, harmadiknak. Egy lehetséges utasítás: „Olvassátok el némán az ábécét! Állapítsátok meg, melyik bekarikázott kezdőbetűhöz értek legelőször olvasás közben! Melyiket olvastátok másodiknak (harmadiknak)? Írjátok a megfelelő sorszámokat a nevek elé!”
 - d) A tanulók betűrendben lemásolják a neveket.
2. A gyakorlást a tanulók először két különböző kezdőbetűjű szóval végezzék. Ezek biztonságos besorolása után lehet három, majd négy szó betűrendbe sorolását gyakoroltatni. Ha három különböző kezdőbetűjű szón már elvégezték a gyakorlást a gyerekek, elkezdhetik az azonos kezdőbetűjű szavak besorolását a második betű megfigyelésével.

Az alábbi feladattípusok alapján a tanító gyakorló feladatokat tervezhet.

 - a) Szósorokból az azonos betűvel kezdődő szavak felolvasása (pl. a gyermeklexikon címszavai).
 - b) Tulajdonnevek közül a betűrendben első helyre kerülő szó másolása.
 - c) Szavak betűrendbe sorolása, majd az eléjük írt számok vagy jelek segítségével betűrend szerinti sorrendbe állítása.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ A lépéseket könnyen megtanulók a felsorolt feladattípusok alapján végezhetik a gyakorlást.
- Δ A betűrendbe sorolást nehezen elsajátító gyerekek a tanító közvetlen irányításával oldjanak meg feladatokat. Először táblára írt betűket másoljanak le ábécérendben. Ezután két szót soroljanak betűrendbe. A tanító a betűrendbe sorolás lépéseinek elvégzésére külön adjon utasítást.

A tanulásirányítás normái

- A betűrendbe sorolást a valóságos élethelyzeteknek megfelelő feladatokkal is gyakorolják a tanulók.
- Másolással csak akkor „válaszoljanak” a tanulók, ha az nem rontja a betűalakítás pontosságát.

Hogyan tanítjuk a gyermeklexikon használatát?

A lexikonhasználati gyakorlatokat a feladatgyűjtemény *A könyvtárhasználat tanítása* című fejezete tartalmazza.

A gyermeklexikon használatának tanításában két szakaszt különíthetünk el:

1. címszavak keresésének tanítása;
2. megadott oldalon szereplő címszavak keresésének és a szócikkek olvasásának gyakorlása.

A két tantervi tevékenység tanítási szakaszokként való leírását az indokolja, hogy a lexikonhasználatot önálló tanulói tevékenységként értelmezzük. Így a címszavak olvasásának gyakorlása csak a gyermeklexikonban való önálló tájékozódási képesség kialakítása után kezdhető meg.

A feladatgyűjtemény *Címszavak keresése* és *Szócikkek olvasása* című fejezete a lényeges feladattípusok mindegyikét tartalmazza, így a tanítás módját e taneszközhöz hivatkozva írjuk le.

A tanítás szakaszai:

1. A gyermeklexikonban való tájékozódáshoz a tanulóknak
 - a) meg kell tanulniuk, hogy a lexikon ábécésorrendben tartalmazza a szavakat; ennek megismerése nem jelent mást, mint tanítói közlést, valamint azt, hogy a tanulók a gyermeklexikont egyszer végiglapozva kiemelt betűket keresnek;
 - b) meg kell ismerniük a hasáb, címszó, szócikk szakkifejezéseket.
 1. A tanító a gyermeklexikonban rámutat és megnevezi az első és második hasábot, néhány címszót és szócikket.
 2. A tanulók a gyermeklexikon egy tetszőleges oldalán különböző színnel jelölik az első és a második hasábot, bekereteznek hány címszót és a hozzájuk tartozó szócikket.
 3. A tanulók ugyanezen az oldalon megkeresnek egy adott címszót, majd megmondják, hogy melyik hasábban található, és ebben a hasábban hányadik (felülről számolva).
 4. A tanulók az oldalszám ismeretében önállóan megkeresnek néhány címszót, majd leírják, hogy melyik hasábban található, s felülről lefelé hányadik.

Néhány ilyen feladatsor után a tanulók önálló munkában együtt gyakorolják a címszavak keresését és a szócikkek olvasását.

2. A szócikkek olvasásának feladatait aszerint csoportosítottuk, hogy a tanulóknak milyen terjedelmű szövegből milyen információt kell kiemelniük.

a) *Adat kiemelése* egyszómondatos szócikkből (a feladatgyűjtemény *Szócikkek olvasása* című fejezete: 1. feladat). A szócikk egy betű ábécében elfoglalt helyét adja meg. Ezt a feladatot akkor célszerű tervezni, ha az osztály néhány tanulója 2–3 mondatos szöveg néma olvasására nem képes a lexikonhasználat tanulásának időszakában.

b) *Adat kiemelése* kettő–öt mondatos szövegből (a feladatgyűjtemény *Szócikkek olvasása* című fejezete: 2. feladat). Az a) és b) feladat megoldásakor a tanulóknak hiányos mondatot kell kiegészíteniük egy olyan számadattal vagy szóval, mely a szócikkben ugyanabban a formában megtalálható. A c) feladatban egy-egy szó másik, toldalékolt alakjával kell a hiányos mondatot kiegészíteniük. Javasoljuk, hogy a tanító e feladattípus segítségével tanítsa meg az önálló lexikonhasználatot.

c) *Állítások igazságának eldöntése* (a feladatgyűjtemény *Szócikkek olvasása* című fejezete: 3. feladat). Az a) és b) feladatok megoldásához a tanulóknak a szócikk teljes szövegét el kell olvasniuk és meg kell érteniük. E feladattípus tulajdonképpen rövid ismeretterjesztő szövegek megértését igényli. Ezért az ismeretterjesztő szöveggyűjtemény szövegeinek olvasása előtt és közben célszerű végeztetni azokkal a tanulókkal, akik hosszabb terjedelmű szöveg olvasására még nem képesek.

d) *Szócikkek olvasása a Csillagjáró Fehér Ráró* című olvasókönyv szómagyarázatainak utasítása szerint. A szómagyarázatot helyettesítő lexikonhasználat módját a *Hogyan tanítjuk az ismeretterjesztő szövegek elemzését?* című fejezetünk tartalmazza.

A tanulásirányítás normái

- A lexikonhasználat tanításához minden tanulónak szüksége van az *Ablak–Zsiráf* gyermeklexikonra.
- A lexikonnal az olvasástanulásban lassan haladó tanulók is ismerkedjenek meg, legalább a címszavak megkeresése és elolvasása révén.

Hogyan tanítjuk a könyv- és sajtóismeretet?

A könyv- és sajtóismeret tanítására felhasználhatók az osztálykönyvtár kötetei és a hírlapárusoknál fellelhető igényes gyermekfolyóirat. (Lehetőleg minden tanulónál legyen.)

Az ajánlott feladattípusokat a feladatgyűjtemény *Gyermekkönyvek, gyermekfolyóiratok fedelén és címlapján levő adatok olvasása és néhány rovatának megnevezése és olvasása* című fejezete tartalmazza.

A könyv- és sajtóismeret tanítása két szakaszban írható le:

1. a könyvismereti adatok megtanítása;
2. olvasási szokások kialakítása.

A tanítás szakaszai:

1. A könyvészeti adatok tanítása az alábbi lépések szerint történhet.
 - a) A tanító bemutat egy könyvet, rámutat és megnevezi az író nevét, a könyv címét, a kiadás idejét; folyóiratoknál a címet és a megjelenés időpontját. Közben közli azt is, hogy ezek az adatok hol találhatóak.
 - b) A tanulók egy-egy előttük lévő könyvön megkeresik a fenti adatokat, majd közülük néhányan hangosan is felolvassák őket.
 - c) A tanulók az előttük lévő könyv fedelén és belső címlapján további, megjelenéssel kapcsolatos adatokat keresnek, és ezeket is felolvassák. A fenti lépéssort két-három alkalommal elegendő elvégezni. Hasonlóképpen végezhető a megjelenéssel kapcsolatos adatok megkeresése újságok fedelén. Az újságok esetében a fenti algoritmus két lépéssel egészül ki:
 - d) A gyerekek húzzák alá egy kiválasztott cikk szerzőjének nevét és a cikk címét. Keretezzék be a cikk szövegét, és mondják meg, hány hasáb és hány oldal a terjedelme.
 - e) Keressék meg a cikket a tartalomjegyzékben (ha van ilyen az újságban).
2. Az olvasói szokások kialakításához normák megfogalmazásával adunk segítséget.

A tanulásirányítás normái

- ☐ A tanulók valamennyi feladatmegoldáshoz *kézbe vett* könyv adatait olvassák el.
- ☐ Könyvrészletek olvasása előtt lapozzák át a könyvet, figyeljék meg szerkezetét, a fejezetcímek alapján következtessenek tartalmára.
- ☐ Ha otthon olvasott könyvről beszélnek tanítójuknak vagy társaiknak, a könyv szerzőjét és címét minden esetben mondják meg. A tanító esetenként más könyvészeti adatokra is rákérdezhet.

- A gyermekfolyóirat egy-egy számának megérkezésekor a tanulók először lapozzák végig az újságot. Nézzék meg a rejtvényrovatot, a szerkesztői levelezést, a rövid híreket, a mellékletet. Egy-egy részlet elolvasása előtt a tanító kérésére mondják meg, hogy mit fognak először elolvasni az újságban.
- A tanulók olvassák el az egyes írások szerzőjét és címét.
- Az információs szövegek olvasásához gyűjtött folyóiratok címét és megjelenési adatait is olvassák el a tanulók.
- Az olvasókönyvükben lehetőleg minden szöveget a tartalomjegyzék alapján keressenek meg. Az oldalszámot csak a lemaradókkal közölje a tanító.

Az iskolán kívüli önművelés tanítása

Mit értünk a helyi művelődési intézmények látogatásán?

A helyi művelődési intézmények látogatása elősegíti a tanulók önművelődési szokásainak kialakulását. A látogatás során információkat szereznek:

- a) az intézmény helyéről,
- b) nyitvatartási idejéről,
- c) az intézmény rendeltetéséről (azaz a nekik szánt lehetséges programokról),
- d) az intézménybe való „belépés” (beiratkozás, jelentkezés) feltételeiről.

A látogatásokkor önművelési technikákat sajátítanak el, s közben megismerik és gyakorolják az adott intézményben való helyes magatartás normáit.

Hogyan szervezzük meg az intézmények látogatását?

A meglátogatható intézmények száma, a látogatás során végzett tevékenység a helyi lehetőségektől függ. Ezért a látogatás megszervezéséhez csak ajánlatokat fogalmazunk meg.

A feladatok tervezéséhez néhány mintát írtunk le a feladatgyűjtemény *Az intézményhez kötött önművelés lakóhelyi lehetőségeinek bemutatása* című fejezetében (1–4. feladat). Javasoljuk, hogy az egyes helyi művelődési intézmények, programok ismeretében a tanító és a napközis nevelő közösen tervezzék meg a látogatásokat. Célszerű, ha tervüket egyeztetik a művelődési intézmények dolgozóival. A terv elkészítésekor elég, ha a tanító és a napközis nevelő az alábbiakat rögzíti:

- a) az intézmény nevét, a látogatás várható időpontját;

- b) az intézmény(ek) gyerekek által látogatható programjait;
- c) az intézmény(ek)ben dolgozó, a gyerekekkel a látogatás(ok) során kapcsolatba kerülő felnőttek foglalkozásának megnevezését;
- d) annak eldöntését, hogy az intézmény programjain (pl.: egy film megtekintése a művelődési házban) való részvételen kívül szükséges-e, hogy az osztály más alkalommal is ellátogasson oda.

Javasoljuk, hogy az intézmények meglátogatására a tanító egy-egy anyanyelvi órát szánjon, az intézmények délutáni programjaira pedig a napközis nevelő kísérelje el a tanulókat. Ha lehetséges, a tanulók esti és vasárnapi programokat is látogassanak. A könyvtár meglátogatására három anyanyelvi órát is lehet tervezni.

A lehetséges tanulótípusok, és a velük való bánásmód

- Δ Azok a tanulók, akik szüleikkel már jártak az adott intézményben, a látogatás előtt felidézhetik és elmondhatják élményeiket. Ha valamelyik szülő az intézmény dolgozója, a tanuló felkészülhet, és elmondhatja társainak édesapja vagy édesanyja munkakörét.
- Δ A gyerekek egy része még nem jutott el ezekbe az intézményekbe. Ők többnyire hátrányos helyzetűek. A velük való foglalkozás legfontosabb normáit az alábbiakban adjuk meg.
- Δ A tanító gyakrabban szervezzen számukra (kis csoportos) látogatásokat.
- Δ Ne tiltsák őket az intézmény tárgyainak, berendezéseinek közelről való megtekintésétől, megérintésétől akkor, ha ez nem jelent rongálást.
- Δ A gyermek esetlen, félszeg viselkedése ne legyen gúny, irónia tárgya.
- Δ Látogatáskor találkozhat a pedagógus olyan gyerekekkel, akik megsértik az adott intézményben való viselkedés normáit. Az intézményben való helyes viselkedés *feltétele*, hogy a tanuló ismerje a legfontosabb normákat (a helyi sajátosságoknak megfelelően is). A normasértés abból fakadhat, hogy a tanuló nem ismeri a normát. Ilyen esetben ne büntessék a tanulókat az intézmény látogatásától való eltiltással vagy az ott dolgozók által adható büntetés kilátásba helyezésével.

A tanulásirányítás normái

- A meglátogatott intézményekben a pedagógus szervezzen minél több tevékenységet a gyerekeknek (pl.: a könyvtárban sajtóismereti vagy lexikonhasználathoz kapcsolódó feladatokat adjon).

- Ne terhelje a tanulókat felesleges ismeretekkel, adatokkal. Azt azonban kötelező tudniuk a gyerekeknek, hol, mikor, milyen programot látogattak meg, illetve fognak meglátogatni.

Mit jelent a rádió és televízió használatának tanítása első osztályban?

Az első osztályban a rádió és a televízió műsorfolyamában való tájékozódás képességét alakítjuk ki a megnézett műsorokról való beszélgetések révén. A gyerekeknek a következő megnevezéseket kell tudniuk pontosan használni:

1. műsorfolyam és műorszám;
2. Kossuth rádió, Petőfi rádió, 3. műsor,
MTV 1. műsor, 2. műsor;
3. állandó műsor és sorozatműsor;
4. főcím és alcím;
5. műsorismertetés és ajánló műsor;
6. gyermekműsor.

A gyerekek az első osztályban megtanulják a *Rádió- és Televízióújság* használatát is a műsorkiválasztás, az olvasásgyakorlás, illetve a fenti megnevezések gyakorlása érdekében.

A tevékenység kielégíti a gyerekeknek azt a szükségletét, hogy tévés és rádiós élményeiket megosszák a tanítóval és társaikkal. A beszélgetések során óhatatlanul sor kerül a műsor tartalmának, részleteinek elmondására, a műsor vagy szereplőinek értékelésére. Első osztályban azonban nem lépünk túl a jelenleg is létező gyakorlaton. A beszélgetések során a tanítónak pontosan kell használnia a fenti megnevezéseket. Példája révén a gyerekek nem direkt módon tanulják meg e kifejezések pontos használatát.

Hogyan szervezzük meg a beszélgetéseket?

A beszélgetések előkészítéséhez szükséges legalább két példány a *Rádió- és Televízióújság*ból. A tanító, illetve a második félévtől az erre vállalkozó tanulók javasoljanak műsorokat a rádió- és televízióműsor alapján.

A tanulók választásai alapján a tanító és a napközis nevelő válassza ki azt a három-négy műsort, amelyet az adott héten az osztállyal közösen meghallgatnak, megnéznek. Javasoljuk, hogy a nem gyermekműsorok közül egy-két alkalommal hallgassanak meg olyan sorozatjellegű műsorokat is, melyek a tanulók tájékozottságának és érdeklődésének megfelelnek. A közös műsorokon kívül a napközis nevelő további négy-öt műsort jelölhet meg, amelyet a napközis szabadidőben kisebb tanulócsoporttal hallgat meg. A

műsorhallgatások és -nézések időpontjának rögzítése alkalom lehet a naptárolvasás gyakorlására is.

E megszervezett alkalmakon kívül bármikor sor kerülhet beszélgetésre egy-egy tanuló spontán beszámolója alapján. Gyakori, hogy élményeikkel a szünetben keresik meg a gyerekek a tanítót. Ezeket az alkalmakat ki kell használni oly módon, hogy a tanító vagy még a szünetben von be a beszélgetésbe további gyerekeket, vagy javasolja, hogy a kezdeményező tanuló az órán újból vesse fel a témát.

A feladatgyűjtemény *A rádió és a televízió használatának tanulása* című fejezetében szereplő 1–6. feladatok csak a már ismert és használt megnevezések gyakorlására, ellenőrzésére szolgálnak. Javasoljuk, hogy a feladatgyűjteményben szereplő feladatokat is inkább kis csoportban oldassa meg a tanító.

A tanulásirányítás normái

- A tanító minden olyan műsorról beszélgessen a gyerekekkel, amelyet nem késői időpontban sugároztak, azaz ne tiltson semmilyen témát.
- A közös műsornézés, -hallgatás ne legyen kötelező a napközi otthonban. A nevelő azonban készítse a gyerekeket arra, hogy legalább egy-két alkalommal részt vegyenek ebben.